

Lagrådsremiss

Ordförandeskapet i domstol vid kollegial handläggning

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 7 december 2017

Morgan Johansson

Jenny Kvarnholt
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

För att stärka domstolarnas och domarnas oberoende och opartiska ställning bör vissa principer som finns i praxis och bestämmelser som finns i förordningar regleras i lag. Förslagen medför en ökad transparens och kan bidra till stärkt rättssäkerhet, minskad sårbarhet för enskilda domstolar och effektivare handläggning.

När flera lagfarna domare deltar i rätten, s.k. kollegial handläggning, ska en av dem vara rättens ordförande. Regeringen föreslår att:

- Ordförandeskapet vid kollegial handläggning regleras i lag. Lagregleringen motsvarar i stort ordningen som redan tillämpas, men innebär även att tidigare ordinarie domare får vara ordförande i tingsrätten och förvaltningsrätten om det finns särskilda skäl.
- Lagregleringen av ordförandeskapet omfattar även Högsta domstolen, Högsta förvaltningsdomstolen, mark- och miljödomstolarna, patent- och marknadsdomstolarna, Migrationsöverdomstolen och Arbetsdomstolen.
- Omröstningsreglerna ändras så att det tydligt framgår i vilka situationer ordföranden har utslagsröst och att ordföranden ska säga sin mening sist av de lagfarna domarna.

Regeringen föreslår också att det i lag införs grundläggande bestämmelser om fördelning av mål och ärenden mellan enskilda domare. Vidare föreslår regeringen mer enhetliga behörighetskrav för särskilda ledamöter i domstol och att bestämmelsen om hovrättens tillsyn över tingsrätterna tas bort.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2018.

Innehållsförteckning

1	Beslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	5
2.2	Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	12
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled.....	13
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1933:269) om ägfred.....	14
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar	16
2.6	Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister.....	19
2.7	Förslag till lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)	20
2.8	Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)	21
2.9	Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	22
2.10	Förslag till lag om ändring i lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall.....	23
2.11	Förslag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar	24
2.12	Förslag till lag om ändring i lagen (2016:188) om patent- och marknadsdomstolar.....	27
3	Ärendet och dess beredning	28
4	Fördelning av mål mellan domare	29
5	Ordförandeskapet vid kollegial handläggning	33
5.1	Bestämmelser om ordförandeskapet bör införas i lag	33
5.2	Behörigheten att vara ordförande i tingsrätten, hovrätten, förvaltningsrätten och kammarrätten.....	35
5.3	Vem som ska utses till ordförande i tingsrätten, hovrätten, förvaltningsrätten och kammarrätten.....	40
5.4	Vem som ska utses till ordförande i de högsta domstolarna	44
5.5	Ordförandeskapet i Arbetsdomstolen och de särskilda domstolarna	44
6	Omröstningsreglerna förtydligas.....	48
7	Regleringen av domstolarnas uppgifter och benämningen av tingsrättens domkrets	51
7.1	Högsta förvaltningsdomstolens uppgifter.....	51
7.2	Hovrättens uppgifter.....	51
7.3	Domkrets i stället för domsaga.....	52
8	Enhetliga behörighetskrav för särskilda ledamöter i domstol	53

9	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	54
10	Konsekvenser av förslagen	55
11	Författningskommentar	56
11.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	56
11.2	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	63
11.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled.....	63
11.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1933:269) om ägofred.....	64
11.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar	65
11.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister.....	67
11.7	Förslaget till lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152).....	68
11.8	Förslaget till lag om ändring i sjölagen (1994:1009).....	68
11.9	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	68
11.10	Förslaget till lag om ändring i lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall.....	69
11.11	Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar	70
11.12	Förslaget till lag om ändring i lagen (2016:188) om patent- och marknadsdomstolar.....	72
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet En reformerad domstolslagstiftning (SOU 2011:42).....	73
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag.....	78
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	90
Bilaga 4	Sammanfattning av departementspromemorian Mellanchefstrukturen i domstol och nya befordrade domaranställningar utan chefskap m.m. (Ds 2013:41).....	91
Bilaga 5	Promemorians lagförslag.....	96
Bilaga 6	Förteckning över remissinstanserna	105

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled,
4. lag om ändring i lagen (1933:269) om ägofred,
5. lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar,
6. lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
7. lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152),
8. lag om ändring i sjölagen (1994:1009),
9. lag om ändring i utlänningslagen (2005:716),
10. lag om ändring i lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall,
11. lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar,
12. lag om ändring i lagen (2016:188) om patent- och marknadsdomstolar.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Häri genom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken¹
dels att nuvarande 2 kap. 4 b § ska betecknas 2 kap. 4 c §,
dels att 1 kap. 1 och 4 §§, 2 kap. 1 §, 3 kap. 1 §, 4 kap. 5 och 8 §§,
16 kap. 1 och 4 §§ och 29 kap. 1 och 3 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas fyra nya paragrafer, 1 kap. 3 f §, 2 kap. 4 b §,
3 kap. 5 c § och 4 kap. 11 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §²

Tingsrätt är allmän underrätt och, om ej annat är föreskrivet, första domstol.

Domsaga är tingsrättens domkrets. Om indelningen i domsagor förordnar regeringen.

Tingsrätten är allmän underrätt och, om något annat inte är föreskrivet, första domstol.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om tingsrätternas domkretsar.

3 f §

Om tingsrätten består av fler än en lagfaren domare gäller följande i fråga om rättens ordförande.

Behörig att vara ordförande är den som

1. är eller har varit ordinarie domare i tingsrätt eller hovrätt, eller

2. regeringen för en viss tid har anställt som lagman eller chefsrådman i tingsrätt.

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 4 b § 1985:415.

² Senaste lydelse 1974:573.

de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

4 §³

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer *skall* fastställa hur många nämndemän som *skall* finnas i varje *domsaga*.

Tingsrätten *fördelar* tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer *ska* fastställa hur många nämndemän som *ska* finnas i varje *domkrets*.

Tingsrätten *ska fördela* tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

2 kap.

1 §

Hovrätt är överrätt i mål, som fullföljas från allmän underrätt. Den äger tillsyn över de domstolar, som höra under hovrätten.

Hovrätten är överrätt i mål och ärenden som överklagas från tingsrätten.

4 b §

Om hovrätten består av fler än en lagfaren domare gäller följande i fråga om rättens ordförande.

Behörig att vara ordförande är den som

1. är eller har varit ordinarie domare i hovrätt, eller

2. regeringen för en viss tid har anställt som hovrättspresident, hovrättslagman eller hovrättsråd tillika vice ordförande på avdelning.

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

³ Senaste lydelse 1983:370.

3 kap.

1 §⁴

Högsta domstolen är överrätt i mål, som *fullföljas* från *hovrätt*.

Högsta domstolen är överrätt i mål *och ärenden* som *överklagas* från *hovrätten*.

5 c §

Om rätten består av fler än en ledamot ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara rättens ordförande. Bland ordinarie ledamöter med samma befattning ska den som har längst anställningstid vara ordförande.

4 kap.

5 §⁵

Nämndemän utses genom val.

Om det i en *domsaga* ingår mer än en kommun eller, utöver en eller flera kommuner, en del av en annan kommun, *fördelar* tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till kommunernas respektive kommundelens folkmängd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer *skall* för varje län inom hovrätts domkrets *eller, om del av län ingår i hovrätts domkrets, för sådan del* fastställa det antal nämndemän i hovrätt som *skall* utses.

Om det i en *domkrets* ingår mer än en kommun eller, utöver en eller flera kommuner, en del av en annan kommun, *ska* tingsrätten *fördela* antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till kommunernas respektive kommundelens folkmängd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer *ska* för varje län *eller del av län* inom en hovrätts domkrets fastställa det antal nämndemän i *hovrätten* som *ska* utses.

8 §⁶

En nämndeman utses för fyra år. Den som har fyllt sextio år får avgå som nämndeman. Domstolen får entlediga en nämndeman som visar giltigt hinder.

Domstolen ska entlediga en nämndeman som genom att begå brott eller på annat sätt har visat sig olämplig för uppdraget.

⁴ Senaste lydelse 1974:573.

⁵ Senaste lydelse 2007:74.

⁶ Senaste lydelse 2014:904.

Om en nämndeman inte längre är valbar eller behörig upphör nämndemannens uppdrag. Fullmäktige får dock besluta att en nämndeman som till följd av ändrad folkbokföring inte längre är valbar får ha kvar sitt uppdrag under resten av tjänstgöringstiden.

Om en nämndemans uppdrag upphör under tjänstgöringstiden utses en ny nämndeman för den tid som återstår. *Ändras* antalet nämndemän inom *domsagan eller länet* får en nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Om en nämndemans uppdrag upphör under tjänstgöringstiden utses en ny nämndeman för den tid som återstår. *Om* antalet nämndemän inom *domkretsen ändras* får en nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

11 a §

En fördelning av mål och ärenden mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målens eller ärendenas utgång.

16 kap.

1 §⁷

Yppas vid överläggning till dom eller beslut skiljaktiga meningar, *skall* omröstning ske.

Vid *omröstning* skall den yngste i rätten *först* yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. *Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.*

Envar angive de skäl, *varå han grundar* sin mening.

Om det vid en överläggning till dom eller beslut *framförs* skiljaktiga meningar *ska* omröstning ske.

Vid *omröstningen* ska den yngste i rätten yttra sig *först*. *Därefter* ska ledamöterna yttra sig *allt eftersom* de har säte i rätten. *Ordföranden* ska säga sin mening *sist*. *Om någon av ledamöterna har berett målet* ska dock han eller hon *alltid* säga sin mening *först*.

Var och en ska ange skälen för sin mening.

4 §⁸

Yppas vid omröstning *flera än två* meningar, utan att någon enligt 3 § *skall gälla, och är fråga om*

Om det vid en omröstning *framförs fler* meningar än två utan att någon av dem *ska gälla enligt*

⁷ Senaste lydelse 1969:244.

⁸ Senaste lydelse 1969:244.

penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, skola rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsätts efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; i annat fall gälla den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

3 §, gäller följande.

Om omröstningen gäller pengar eller något annat som utgör en viss mängd, ska rösterna för den största mängden läggas samman med rösterna för den näst största. Om det behövs ska sammanläggningen fortsätta efter samma grund till dess någon mening ska gälla enligt 3 §.

I annat fall ska den mening som har fått flest röster gälla. Har flera meningar fått lika många röster gäller den mening som biträts av ordföranden eller, om han eller hon inte biträtt någon av dessa meningar, den mening som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

29 kap.

1 §⁹

Om det vid överläggning till dom eller beslut framförs skiljaktiga meningar, skall omröstning ske.

Vid omröstningen skall den yngste i rätten först yttra sig. Därefter skall ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten. Om målet har beretts av en

Om det vid en överläggning till dom eller beslut framförs skiljaktiga meningar ska omröstning ske.

Vid omröstningen ska den yngste i rätten yttra sig först. Därefter ska ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten. Av de ledamöter som är lagfarna

⁹ Senaste lydelse 1983:370.

viss ledamot, skall denne först säga sin mening. Om nämndemän ingår i rätten, skall dessa säga sin mening sist.

Var och en *skall* ange *de skäl* han grundar sin mening på.

ska ordföranden säga sin mening sist. Om en av de ledamöterna har berett målet ska dock han eller hon alltid säga sin mening först. Om nämndemän ingår i rätten ska de säga sin mening efter övriga ledamöter.

Var och en *ska* ange *skälen* för sin mening.

3 §¹⁰

Vid omröstning *skall* den mening *gälla* som omfattas av mer än hälften av ledamöterna. Om någon mening har fått hälften av rösterna och denna är den lindrigaste eller minst ingripande för den tilltalade, *skall* den meningen *gälla*. *Kan* ingen mening anses som lindrigare eller mindre ingripande, gäller den mening som fått hälften av rösterna, bland dem ordförandens.

Om det framförs *flera* meningar än två utan att någon av dem *skall* *gälla*, *skall* de röster som är *ogynnsammast* för den tilltalade läggas samman med de röster som är *därnäst* minst förmånliga för honom. Om det behövs, *skall* sammanläggningen fortsätta till dess någon mening *skall* *gälla*. Kan inte någon mening anses som *ogynnsammare* för den tilltalade, *skall* den mening *gälla* som har fått flest röster. Har flera meningar fått lika många röster, gäller den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Ingen mening *skall* anses lindrigare eller mindre ingripande än någon annan mening vid

Vid omröstning *ska* den mening som omfattas av mer än hälften av ledamöterna *gälla*. Om någon mening har fått hälften av rösterna och denna är den lindrigaste eller minst ingripande för den tilltalade, *ska* den meningen *gälla*. *Om* ingen mening *kan* anses som lindrigare eller mindre ingripande gäller den mening som fått hälften av rösterna, bland dem ordförandens.

Om det framförs *fler* meningar än två utan att någon av dem *ska* *gälla*, *ska* de röster som är *minst förmånliga* för den tilltalade läggas samman med de röster som är *näst* minst förmånliga för honom *eller henne*. Om det behövs *ska* sammanläggningen fortsätta till dess någon mening *ska* *gälla*. Kan inte någon mening anses som *minst förmånlig* för den tilltalade, *ska* den mening som har fått flest röster *gälla*. Har flera meningar fått lika många röster gäller den *mening* som biträts av *ordföranden* *eller, om han eller hon inte biträtt någon av dessa meningar, den mening som biträts av* den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Ingen mening *ska* anses lindrigare eller mindre ingripande än någon annan mening vid

¹⁰ Senaste lydelse 1988:1369.

omröstning enligt 2 § tredje stycket. omröstning enligt 2 § tredje stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

2.2 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs att 19 kap. 8 § föräldrabalken¹ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 kap.

8 §

Överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd och ersättare skall ha rösträtt vid val av kommunfullmäktige och vara *folkbokförda* i kommunen *och får inte vara i konkurs eller ha förvaltare.*

Lagfaren *tjänsteman* vid tingsrätt får *ej* vara överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare inom *domsagan*, om *ej* regeringen *för* särskilt fall *meddelat* tillstånd *därtill.*

Ej må annan avsäga sig *uppdrag* att vara överförmyndare, ledamot i överförmyndarnämnd eller ersättare *än den som under de fyra senast förflutna åren fullgjort sådant uppdrag, den som uppnått sextio års ålder eller den som eljest uppger förhinder, vilket godkännes av kommunfullmäktige.*

En överförmyndare, ledamot i *en* överförmyndarnämnd och ersättare *ska* ha rösträtt vid val av kommunfullmäktige och vara *folkbokförd* i kommunen. *Den som är i konkurs eller har förvaltare får inte ha ett sådant uppdrag.*

En lagfaren *person* i tingsrätt får *inte* vara överförmyndare, ledamot i *en* överförmyndarnämnd eller ersättare inom *domkretsen*, om *inte* regeringen *i ett* särskilt fall *ger* tillstånd *till det.*

Den som har ett uppdrag som överförmyndare, ledamot i *en* överförmyndarnämnd eller ersättare *får* avsäga sig *uppdraget endast om han eller hon*

1. har fullgjort ett sådant uppdrag under de senaste fyra åren,

2. har fyllt sextio år, eller

3. uppger något annat hinder, som godkänns av kommunfullmäktige.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Balken omtryckt 1995:974.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 44 § lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

44 §¹

Styrelsen *åligger att* för varje *domsaga*, där flottleden framgår, utse minst ett, *inom orten bosatt* ombud, *till vilket* strandägare och andra *äga hänvända* sig med anmälningar enligt 9 § *samt* andra framställningar rörande flottleden och flottningen *däri*. *Ombuds* namn och adress *skola* årligen inom tid som *bestämmas* i reglementet, anmälas hos länsstyrelsen för *införande* i förteckning som i 76 a § *sägs*.

Styrelsen *ska* för varje *domkrets* där flottleden framgår utse minst ett ombud *som* strandägare och andra *kan vända sig till* med anmälningar enligt 9 § *och* andra framställningar *som gäller* flottleden och flottningen *i den*. *Ombudet ska vara bosatt inom orten och hans eller hennes* namn och adress *ska* årligen, inom *den* tid som *bestäms* i reglementet, anmälas hos länsstyrelsen för *att införas* i *den* förteckning som *anges* i 76 a §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Senaste lydelse 1977:671.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1933:269) om ägofred

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 24 § och 5 kap. 49 § lagen (1933:269) om ägofred ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

24 §¹

Förrättningsmannen ska, om han eller hon finner det nödvändigt eller någon av sakägarna begär det, vid förrättningen biträdas av två gode män, *vilka* av sakägarna eller, om dessa inte kommer överens, av förrättningsmannen utses bland dem, som är valda till nämndemän i *domsaga* eller till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

Förrättningsmannen ska, om han eller hon finner det nödvändigt eller någon av sakägarna begär det, vid förrättningen biträdas av två gode män, *som* av sakägarna eller, om dessa inte kommer överens, av förrättningsmannen *ska* utses bland dem som är valda till nämndemän i *domkretsen* eller till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

I sådana fall, där syneförrättning handläggs utan biträde av gode män, ska vad i denna lag är stadgat om synemännen i tillämpliga delar gälla förrättningsmannen. Bestäms under förrättningens gång att gode män ska tillkallas påverkar detta inte åtgärd som vidtagits dessförinnan.

Har synemännen olika meningar, gäller den mening de flesta har. Har alla var sin mening och kan man inte enas gäller förrättningsmannens.

5 kap.

49 §²

Avser försummelsen underhåll av stängsel och bättrar den försumlige inte ofördröjligen efter tillsägelse, får den som stängsel-skyldigheten gäller mot och som kan av försummelsen lida men, hålla syn genom två för uppdraget lämpliga personer, mot vilka inte förekommer jäv som gäller mot domare. Av synemännen ska den ene vara nämndeman i *domsaga* eller god man vid fastighetsbildningsförrättningar. Har den försumlige i god tid kallats till synen och blir bristen vid synen

Avser försummelsen underhåll av stängsel och bättrar den försumlige inte ofördröjligen efter tillsägelse, får den som stängsel-skyldigheten gäller mot och som kan av försummelsen lida men, hålla syn genom två för uppdraget lämpliga personer, mot vilka inte förekommer jäv som gäller mot domare. Av synemännen ska den ene vara nämndeman i *domkretsen* eller god man vid fastighetsbildningsförrättningar. Har den försumlige i god tid kallats till synen och blir bristen vid synen

¹ Senaste lydelse 2010:978.

² Senaste lydelse 2010:978.

vitsordad, förelägger honom synemännen viss tid, inte kortare än fem dagar, inom vilken han ska ha botat bristen, vid äventyr att denna annars får avhjälpas av den, som påkallat synen. Denne får efter utgången av sagda tid, till utrönande av huruvida vid synen befunna brister blivit avhjälpta, låta anställa efterbesiktning i samma ordning som om syn stadgats; dock är efterbesiktning inte av nöden, om den försumlige avlämnat skriftligt erkännande, att åtgärd för bristens avhjälpande inte vidtagits. Därefter har den, som fordrar rättelse, rätt till utmätning hos den försumlige inte mindre för kostnaden för synen och för efterbesiktning, där sådan erfordrats, än även för det belopp, vartill det eftersatta arbetet av synemännen uppskattats, samt är skyldig att därefter ofördröjligen ombesörja arbetets utförande. Nöjes inte den andre däråt, får han eller hon väcka talan om klander hos mark- och miljödomstolen inom en månad efter utmätningen. Försitts denna tid, är rätten till talan förlorad.

Den som fordrar rättelse har också, om bristen inte ofördröjligen efter tillsägelse avhjälpas, rätt att själv bota denna och sedan av den försumlige få betalning för vad arbetet visas skäligen ha kostat.

Vad här ovan är stadgat om stängsels underhåll har motsvarande tillämpning, där någon brister i underhåll av hägnad kring betesmark, som upplåtits enligt denna lag.

vitsordad, förelägger honom synemännen viss tid, inte kortare än fem dagar, inom vilken han ska ha botat bristen, vid äventyr att denna annars får avhjälpas av den, som påkallat synen. Denne får efter utgången av sagda tid, till utrönande av huruvida vid synen befunna brister blivit avhjälpta, låta anställa efterbesiktning i samma ordning som om syn stadgats; dock är efterbesiktning inte av nöden, om den försumlige avlämnat skriftligt erkännande, att åtgärd för bristens avhjälpande inte vidtagits. Därefter har den, som fordrar rättelse, rätt till utmätning hos den försumlige inte mindre för kostnaden för synen och för efterbesiktning, där sådan erfordrats, än även för det belopp, vartill det eftersatta arbetet av synemännen uppskattats, samt är skyldig att därefter ofördröjligen ombesörja arbetets utförande. Nöjes inte den andre däråt, får han eller hon väcka talan om klander hos mark- och miljödomstolen inom en månad efter utmätningen. Försitts denna tid, är rätten till talan förlorad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar¹

dels att 2 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas fyra nya paragrafer, 4 d, 13 c, 18 a och 29 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §²

Högsta förvaltningsdomstolen prövar

1. överklaganden av en kammarrätts beslut enligt förvaltningsprocesslagen (1971:291),

2. överklaganden av andra beslut i förvaltningsärenden som enligt lag ska göras till domstolen, och

3. ansökningar om resning och återställande av försutten tid i andra fall än som anges i 8 §.

Högsta förvaltningsdomstolen prövar som första domstol om ett justitieråd i Högsta domstolen ska skiljas eller avstängas från sin anställning eller vara skyldig att genomgå läkarundersökning.

Högsta förvaltningsdomstolen prövar som första domstol om ett justitieråd i Högsta domstolen ska skiljas eller avstängas från sin anställning eller vara skyldig att genomgå läkarundersökning. *Högsta förvaltningsdomstolen är i övrigt första domstol i mål beträffande vilka detta föreskrivs i lag.*

4 d §

Om rätten består av fler än en ledamot ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara rättens ordförande. Bland ordinarie ledamöter med samma befattning ska den som har längst anställningstid vara ordförande.

13 c §

Om kammarrätten består av fler än en lagfaren ledamot gäller följande i fråga om rättens ordförande.

¹ Lagen omtryckt 1981:1323.

² Senaste lydelse 2015:182.

Behörig att vara ordförande är den som

1. är eller har varit ordinarie domare i kammarrätt, eller

2. regeringen för en viss tid har anställt som kammarrättspresident, kammarrättslagman eller kammarrättsråd tillika vice ordförande på avdelning.

Den av de behöriga ledamöterna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga ledamöter med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga ledamöterna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

18 a §

Om förvaltningsrätten består av fler än en lagfaren domare gäller följande i fråga om rättens ordförande.

Behörig att vara ordförande är den som

1. är eller har varit ordinarie domare i förvaltningsrätt eller kammarrätt, eller

2. regeringen för en viss tid har anställt som lagman eller chefsrådman i förvaltningsrätt.

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

29 §³

En fördelning av mål mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målens utgång.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

³ Tidigare 29 § upphävd genom 2013:85.

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister¹ ska införas två nya paragrafer, 3 kap. 9 a och 9 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

9 a §

När Arbetsdomstolen sammanträder med fler än en lagfaren domare är en ordförande eller en vice ordförande behörig att föra ordet.

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska föra ordet. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid föra ordet.

9 b §

En fördelning av mål mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målens utgång.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Lagen omtryckt 1977:530.

2.7 Förslag till lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

Härigenom föreskrivs att 21 kap. 9 § fastighetstaxeringslagen (1979:1152) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

9 §¹

Värderingsteknisk ledamot i *förvaltningsrätt* skall vara svensk medborgare och får inte vara underårig eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. *Han* skall ha sakkunskap i fråga om fastighetsvärdering. Bland de värderingstekniska ledamöterna skall finnas *företrädd* sådan sakkunskap *beträffande* olika slag av fastigheter.

Bestämmelsen i 20 § andra stycket lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar skall också tillämpas *beträffande* värderingsteknisk ledamot.

En värderingsteknisk ledamot i förvaltningsrätten ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, *i konkurs* eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. *Ledamoten ska* ha sakkunskap i fråga om fastighetsvärdering. Bland de värderingstekniska ledamöterna *ska det* finnas sådan sakkunskap *om* olika slag av fastigheter.

Bestämmelsen i 20 § andra stycket lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar *ska* också tillämpas *på en* värderingsteknisk ledamot.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Senaste lydelse 2009:793.

2.8 Förslag till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)

Härigenom föreskrivs att 21 kap. 11 § sjölagen (1994:1009) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

11 §¹

För en domsaga vars tingsrätt får ta upp dispaschmål skall Sjöfartsverket varje år upprätta en förteckning, i vilken tas upp minst tolv personer som är kunniga i handel och sjöfart och som är lämpliga att tjänstgöra som särskilda ledamöter i dispaschmål. Bland dem som tagits upp i förteckningen utser rätten för varje mål tre för tjänstgöring som särskilda ledamöter. Om på grund av förfall eller något annat hinder föreskrivet antal ledamöter inte kan utses från förteckningen, utser rätten någon annan lämplig person att vara särskild ledamot.

En särskild ledamot skall vara svensk medborgare. Den som är underårig eller i konkursstillstånd eller som har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken får inte vara ledamot. Den särskilda ledamoten har rätt till ersättning av allmänna medel enligt bestämmelser som meddelas av regeringen.

För varje tingsrätt som får ta upp dispaschmål ska Sjöfartsverket varje år upprätta en förteckning som består av minst tolv personer som är kunniga i handel och sjöfart och som är lämpliga att tjänstgöra som särskilda ledamöter i dispaschmål. Rätten ska för varje mål utse tre av personerna i förteckningen att tjänstgöra som särskilda ledamöter. Om det föreskrivna antalet ledamöter inte kan utses från förteckningen på grund av förfall eller något annat hinder ska rätten utse någon annan lämplig person att vara särskild ledamot.

Den som ska tjänstgöra som särskild ledamot ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Den särskilda ledamoten har rätt till ersättning av allmänna medel enligt bestämmelser som meddelas av regeringen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

¹ Senaste lydelse 1995:1081.

2.9 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

3 §

Om rätten vid handläggningen av ett mål i Migrationsöverdomstolen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse får målet eller, om det *kan ske*, en viss fråga i målet avgöras av Migrationsöverdomstolen med sju lagfarna ledamöter.

Om rätten vid handläggningen av ett mål i Migrationsöverdomstolen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse får målet eller, om det *är möjligt*, en viss fråga i målet avgöras av Migrationsöverdomstolen med sju lagfarna ledamöter. *Behörig att vara rättens ordförande i ett sådant fall är den som är kammarrättspresident eller kammarrättslagman.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

2.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

När det av lag eller annan författning följer att behörig domstol är tingsrätten i den ort där en juridisk person eller dess styrelse har sitt säte gäller, om kommunen där sätet finns ingår i mer än en *domsaga*, att den tingsrätt inom vars *domsaga* den juridiska personen har sin postadress *skall* vara behörig.

Saknar den juridiska personen postadress inom någon av de *domsagor* som kommunen ingår i, *skall* i stället den tingsrätt *vara behörig* inom vars *domsaga* kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder.

När det av lag eller *någon* annan författning följer att behörig domstol är tingsrätten i den ort där en juridisk person eller dess styrelse har sitt säte gäller, om kommunen där sätet finns ingår i mer än en *domkrets*, att den tingsrätt inom vars *domkrets* den juridiska personen har sin postadress *ska* vara behörig.

Saknar den juridiska personen postadress inom någon av de *domkretsar* som kommunen ingår i, *ska* i stället den tingsrätt inom vars *domkrets* kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder *vara behörig*.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 1, 3, 4, 6 och 10 §§ lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

1 §

I mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och tekniska råd.

I mark- och miljödomstolen dömer också särskilda ledamöter.

Rättens ordförande ska alltid vara en lagfaren domare. När rätten består av fler än en lagfaren domare tillämpas bestämmelserna i 1 kap. 3 f § rättegångsbalken i en mark- och miljödomstol och bestämmelserna i 2 kap. 4 b § rättegångsbalken i Mark- och miljööverdomstolen.

3 §¹

I lagen (2010:1390) om utnämning av ordinarie domare finns bestämmelser om utnämning av tekniska råd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer anställer *vikarie* för tekniska råd *samt* förordnar de särskilda ledamöterna i mark- och miljödomstol.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer anställer *vikarier* för tekniska råd *och* förordnar de särskilda ledamöterna i mark- och miljödomstol. *Den som ska tjänstgöra som särskild ledamot ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.*

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer utser vilka av de lagfarna domarna i tingsrätt och Svea hovrätt som ska tjänstgöra i mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen.

4 §²

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första

¹ Senaste lydelse 2010:1885.

² Senaste lydelse 2016:246.

instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, *som är rättens ordförande*, och av ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde eller av vatten- och avloppsfrågor. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet, av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden eller av vatten- och avloppsfrågor. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet motiverar det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde om det inte med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad är tillräckligt att rätten består av ordföranden och ett tekniskt råd.

Utöver det som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Om rätten utökas med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

6 §

I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen ska, om inte annat följer av andra eller tredje stycket eller 7 §, rätten vid avgörande i sak bestå av en lagfaren domare, *som är rättens ordförande*, och ett tekniskt råd.

I stället för det tekniska rådet får ytterligare en lagfaren domare ingå i *rätten*, om målets beskaffenhet föranleder det. Om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det, får rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling.

instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare och av ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde eller av vatten- och avloppsfrågor. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet, av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden eller av vatten- och avloppsfrågor. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet motiverar det.

I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen ska, om inte annat följer av andra eller tredje stycket eller 7 §, rätten vid avgörande i sak bestå av en lagfaren domare och ett tekniskt råd.

I stället för det tekniska rådet får ytterligare en lagfaren domare ingå i *rätten*, om målets beskaffenhet föranleder det. Om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det, får rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling.

Vid avgörande i sak av en tillståndsfråga enligt miljöbalken ska rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling, om målet inte är av enkel beskaffenhet.

10 §³

I ett mål eller ärende som har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen ska rätten bestå av minst fyra ledamöter, av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. Minst fyra lagfarna domare ska dock alltid delta i rätten, om tre lagfarna domare har ingått i rätten i mark- och miljödomstolen. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling eller annan handläggning har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fem ledamöter får inte delta. Tekniskt råd ska alltid ingå i rätten, om det inte är uppenbart obehövt. *En av de lagfarna domarna ska vara rättens ordförande.*

I ett mål eller ärende som har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen ska rätten bestå av minst fyra ledamöter, av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. Minst fyra lagfarna domare ska dock alltid delta i rätten, om tre lagfarna domare har ingått i rätten i mark- och miljödomstolen. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan *en* huvudförhandling eller *någon* annan handläggning har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fem ledamöter får inte delta. Tekniskt råd ska alltid ingå i rätten, om det inte är uppenbart obehövt.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd eller vid prövning av en ansökan om resning eller återställande av försutten tid eller en klagan över domvilla ska Mark- och miljööverdomstolen bestå av tre lagfarna domare. Ett tekniskt råd får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna domarna.

Om det i rätten ska ingå andra än lagfarna domare bestämmer rättens ordförande med hänsyn till de frågor som prövas i målet vilka som ska ingå.

Vid avskrivning efter återkallelse får rätten bestå av en lagfaren domare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

³ Senaste lydelse 2017:315.

2.12 Förslag till lag om ändring i lagen (2016:188) om patent- och marknadsdomstolar

Häri genom föreskrivs att 2 kap. 1 § lagen (2016:188) om patent- och marknadsdomstolar ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

1 §

I Patent- och marknadsdomstolen och Patent- och marknadsöverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och patentråd.

I domstolarna dömer också tekniska och ekonomiska experter och nämndemän. Patentråd och tekniska experter benämns i denna lag tekniska ledamöter.

Rättens ordförande ska alltid vara en lagfaren domare.

Rättens ordförande ska alltid vara en lagfaren domare. *När rätten består av fler än en lagfaren domare tillämpas bestämmelserna i 1 kap. 3 f § rättegångsbalken i Patent- och marknadsdomstolen och bestämmelserna i 2 kap. 4 b § rättegångsbalken i Patent- och marknadsöverdomstolen.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2018.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade den 19 november 2009 att ge en särskild utredare i uppdrag att dels lämna förslag till en lag om domstolar och domare, och i denna del överväga vilka bestämmelser om domstolar och domare som bör finnas i lag och vilka som bör föreskrivas i förordning, dels genomföra en översyn av de befintliga domaranställningarna och chefsstrukturen i de allmänna domstolsslagen (dir. 2009:106). Utredningen antog namnet Domarlagsutredningen. Regeringen beslutade genom tilläggsdirektiv den 20 maj 2010 (dir. 2010:57) att utvidga utredningens uppdrag till att också omfatta en analys av behovet av dels lagändringar till följd av vissa föreslagna grundlagsändringar av behörighetsreglerna i de högsta domstolarna, dels lagbestämmelser om krav på svenskt medborgarskap för den som, utan att vara ordinarie domare, utövar rättskipningsuppgifter.

Uppdraget redovisades i maj 2011 i betänkandet En reformerad domstolslagstiftning (SOU 2011:42). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Utredningens lagförslag i relevanta delar finns i *bilaga 2*. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju2011/03644/DOM).

Chefen för Justitiedepartementet beslutade den 21 juni 2012 att ge en utredare i uppdrag att biträda departementet med att utreda och föreslå dels hur den framtida strukturen för mellanchefer i underrätt och överrätt och nya befordrade domaranställningar utan chefskap bör utformas och regleras, dels hur ordförandeskapet i en kollegial sammansättning bör regleras (Ju2012/04634/P).

Uppdraget redovisades i juni 2013 i departementspromemorian Mellanchefsstrukturen i domstol och nya befordrade domaranställningar utan chefskap m.m. (Ds 2013:41). En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 4*. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 5*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju2013/04935/DOM).

I denna lagrådsremiss behandlar regeringen utredningens förslag om ordförandeskapet i domstol vid kollegial handläggning och de kompletterande förslag om detta som lämnas i promemorian. Vidare behandlas utredningens förslag om fördelning av mål mellan enskilda domare, ändringar av regleringen av Högsta förvaltningsdomstolens uppgifter, hovrättens tillsyn över tingsrätterna, benämningen av tingsrättens domkrets och behörighetskraven för särskilda ledamöter i domstol. Vissa av utredningens och promemorians andra förslag har redan lett till lagstiftning, se propositionerna En mer ändamålsenlig förvaltningsprocess (prop. 2012/13:45, bet. 2012/13:JuU15, rskr. 2012/13:154) och Utökad samverkan mellan domstolar (prop. 2016/17:174, bet. 2016/17:JuU26, rskr. 2016/17:287). Regeringen avser inte att gå vidare med utredningens och promemorians övriga lagförslag.

4 Fördelning av mål mellan domare

Regeringens förslag: Grundläggande bestämmelser om fördelning av mål och ärenden ska införas i lag. En fördelning av mål och ärenden mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målens eller ärendenas utgång.

Regeringens bedömning: Det bör inte införas bestämmelser om fördelning av mål vid jäv.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår även att det i lag anges att de i förväg fastställda objektiva kriterierna ska vara ägnade att medföra en rimlig arbetsfördelning och ett effektivt utnyttjande av såväl domstolens resurser som domarnas särskilda kunskaper. Om det föreligger särskilda skäl får domstolen besluta att visst mål ska fördelas på annat sätt än vad som följer av dessa kriterier.

Den som är jävig att handlägga ett mål får inte heller vidta åtgärder som påverkar hur målet fördelas mellan enskilda domare. Om samtliga domare vid domstolen är jäviga får dock den domare som leder arbetet vid domstolen förordna domare vid annan domstol att handlägga målet.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget om fördelning av mål och ärenden eller lämnar det utan invändning. *Riksdagens ombudsmän (JO)* tillstyrker förslaget men påpekar att det ställer ökade krav på utförlighet i domstolarnas arbetsordningar när det gäller att formulera objektiva kriterier för fördelningen. Även *Domstolsverket* framhåller att det är mycket viktigt att det i domstolarnas dokument som reglerar fördelning och omfördelning av mål tydligt framgår vad som anses vara sådana objektiva kriterier som får beaktas. *Arbetsgivarverket* anför att även om en normbunden fördelning av mål utgör en inskränkning av arbetsgivarens rätt att leda och fördela arbetet har verket, av konstitutionella skäl, ingen invändning mot förslaget. *Kalmar tingsrätt* och *Skaraborgs tingsrätt* framhåller vikten av att domstolarna lämnas ett stort utrymme att anpassa verksamheten efter domstolens individuella behov och förutsättningar. *Kammarrätten i Göteborg* anser att frågor om fördelning av mål är en organisatorisk fråga som inte lämpar sig att reglera på lagnivå. *Sveriges domareförbund* avstyrker förslaget och anser att det är nödvändigt att fördelningsregeln ges ett konkret innehåll i lag och gäller alla domstolar. Även *Justitiekanslern* anser att regleringen om möjligt bör utformas så att den mera exakt anger de objektiva kriterier som kan godtas för en fördelning av mål och ärenden. Flera andra remissinstanser har synpunkter på bestämmelsernas placering och närmare utformning, bl.a. *Svea hovrätt* och *Hovrätten för Nedre Norrland*, som anser att det inte bör anges att varje domstol bestämmer själv hur mål och ärenden ska fördelas mellan enskilda domare. Svea hovrätt anser att det inte heller finns behov av att ange att det i vissa fall, nämligen om det föreligger särskilda skäl, är tillåtet att göra avsteg från de beslutade fördelningsbestämmelserna. Enligt *Göta hovrätt* framstår det som oklart om det över huvud taget går att utforma några objektiva kriterier av högre konkretion i domstolens

arbetsordning eller dylikt, och anser att det torde räcka med en bestämmelse om att fördelningen inte får vara ägnad att påverka målens eller ärendenas utgång. *Örebro tingsrätt* anser att det i författning bör göras en distinktion mellan fördelning och omfördelning av mål och ärenden. Liknande synpunkter framförs av Sveriges domareförbund.

De flesta remissinstanserna har ingen invändning mot förslaget om bestämmelser om fördelning av mål vid jäv. *Svea hovrätt* och *Uddevalla tingsrätt* ifrågasätter behovet av sådana bestämmelser och menar att de skulle kunna medföra att den person som utför enklare administrativa åtgärder vid fördelning av mål dessförinnan skulle behöva göra en alltför arbetskrävande bedömning av om denna person själv träffas av jävsbestämmelserna. Liknande invändningar framförs av *Värmlands tingsrätt*, som menar att förslaget av praktiska skäl inte är genomförbart. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* avstyrker utredningens förslag att den domare som leder arbetet vid domstolen får förordna domare vid annan domstol att handlägga målet om samtliga domare vid domstolen är jäviga. Fakultetsnämnden anser, i likhet med *Falu tingsrätt* och *Linköpings tingsrätt*, att i de fall då en överinstans finns att tillgå bör uppgiften att förordna en domare ankomma på denna. *Förvaltningsrätten i Malmö* ser behov av en uttrycklig bestämmelse om att ett mål kan överlämnas till annan domstol till följd av jäv.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Bestämmelser om fördelning av mål och ärenden bör införas i lag

Föreskrifter om fördelning av mål finns i vissa av förordningarna med instruktion för domstolarna. För tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt föreskrivs att grunderna för fördelning av arbetsuppgifterna ska framgå av arbetsordningen. Fördelningen av mål ska ske genom lottnings. Undantag från kravet på lottnings får göras för mål av särskild art, för mål från viss del av domkretsen, för att mål som har inbördes samband ska kunna handläggas av samma organisatoriska enhet och för att uppnå en rimlig fördelning av mål mellan domstolens domare. För Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen gäller att domstolen beslutar om riktlinjer för fördelningen av mål på de organisatoriska enheterna som anges i arbetsordningen. För Arbetsdomstolen föreskrivs att målen ska fördelas mellan ordförandena efter den turordning målen kommit in till domstolen.

Ordningen med föreskrifter om fördelning av mål i förordning har kritiserats av bl.a. JO, som gett uttryck för att bestämmelser om lottnings av mål och ärenden bör ha sin utgångspunkt i bestämmelser i lag (JO 2008/09 s. 42).

Sedan 2011 anges i grundlag att en rättegång ska genomföras rättvist och att ingen annan myndighet än domstol får bestämma hur dömande uppgifter ska fördelas mellan enskilda domare (2 kap. 11 § andra stycket och 11 kap. 3 § andra meningen regeringsformen). Den senare bestämmelsen innebär att domstolarna vid fördelningen av mål och ärenden bara har att rätta sig efter rättsregler i lag och inte får ta emot direktiv om hur fördelningen ska ske i ett särskilt fall (prop. 2009/10:80 s. 129). Därmed kan föreskrifter om fördelning av mål och ärenden inte

meddelas i förordning. Enligt en övergångsbestämmelse till grundlagsändringen behåller dock äldre föreskrifter om fördelning av dömande uppgifter mellan domare sin giltighet tills vidare.

Oberoende och opartiska domstolar är ett av fundamenten i vårt demokratiska samhälle. Frågan hur domstolar fördelar mål mellan sina domare är av central betydelse för en oförvitlig rättskipning. Regeringen anser därför att bestämmelserna om hur mål fördelas inom en domstol bör ha sin utgångspunkt i lag.

Bestämmelsernas närmare utformning

Lagbestämmelser om fördelning av mål och ärenden bör så långt möjligt vara utformade så att de kan tillämpas i samtliga domstolar, oavsett domstolstyp och organisationsform.

Det finns två särskilt viktiga principer som måste upprätthållas vid fördelning av mål och ärenden i alla domstolar. Den första gäller kravet på att fördelningen av rättskipande uppgifter inom en domstol ska vara normbunden. Som framgår av Europarådets rekommendation CM/Rec(2010)12 om domares självständighet, effektivitet och ansvar ska fördelningen vara baserad på objektiva, i förväg uppsatta kriterier för att garantera rätten till en självständig och opartisk domare (punkt 24). Ur ett medborgarperspektiv får det inte finnas minsta misstanke om att fördelningen inte sker på sakliga grunder. I Europarådets rekommendation anges även en andra lika viktig princip, nämligen att fördelningen inte ska påverkas av någon berörd parts önskemål eller någon annan person som är berörd av utgången i saken (punkt 24). Även denna princip ger tydligt uttryck för kravet på en oberoende och opartisk rättskipning. Regeringen anser, i likhet med utredningen och majoriteten av remissinstanserna, att båda dessa principer bör komma till uttryck i lag. Det bör därför anges att en fördelning av mål och ärenden mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målen eller ärendenas utgång. Dessa principer bör gälla oavsett i vilket skede målet fördelas inom domstolen; vid en ursprunglig fördelning till en enskild domare, och vid en senare fördelning om den ursprungliga fördelningen av något skäl bör frångås. Som utredningen framhåller är det dessutom ibland svårt att dra någon tydlig gräns mellan en ursprunglig fördelning och en senare omfördelning av mål. Regeringen anser mot denna bakgrund att det i lagtexten inte bör göras någon åtskillnad mellan fördelning och omfördelning av mål.

Utredningen föreslår att det i lagtexten även ska anges att kriterierna för fördelning ska vara ägnade att medföra en rimlig arbetsfördelning och ett effektivt utnyttjande av såväl domstolens resurser som domarnas särskilda kunskaper. Arbetsrelaterade hänsyn lär visserligen behöva beaktas vid den närmare fördelningen av ett mål eller ärende. Det övergripande syftet med lagregleringen är dock att tydligt slå fast att fördelningen ska vara ägnad att garantera parterna en oberoende och opartisk rättskipning. Den föreslagna formuleringen skulle ge alltför stor tyngd till det domstolsinterna perspektivet. Vidare kan det lämpliga i att framhålla vissa aspekter som ledning för domstolarnas närmare fördelning ifrågasättas. Dessa aspekter bör därför inte anges i form av

bestämmelser i lag. Såsom *Svea hovrätt* framhåller bör det inte heller i lag införas en möjlighet till undantag vid särskilda skäl, eftersom det kan ge intryck av att fördelningen i vissa fall inte behöver vara baserad på sakliga grunder, trots att så alltid måste vara fallet.

Även om de principiella utgångspunkterna för fördelning bör vara desamma för samtliga domstolar kan det finnas behov av olika system för hur den närmare fördelningen går till vid skilda domstolar. Såsom bl.a. *Kalmar tingsrätt* pekar på är det viktigt att lagregleringen inte är alltför detaljerad, utan lämnar domstolarna ett stort utrymme att anpassa kriterierna för fördelning efter den enskilda domstolens individuella behov och förutsättningar. De mer detaljerade fördelningsgrunderna, som *Justitiekanslern* och *Sveriges domareförbund* efterfrågar, bedöms inte kunna formuleras i lag på ett sådant sätt att de kan tillämpas i samtliga domstolar och ändå ha ett tillräckligt konkret innehåll. De bör i stället komma till uttryck i domstolens arbetsordning eller något annat domstolsinternt dokument och vara så pass utförliga att det i efterhand går att förklara för en part, utomstående betraktare eller anställd vid domstolen hur ett mål eller ärende har kommit att tilldelas en viss domare.

När det gäller bestämmelsernas placering instämmer regeringen i utredningens förslag att de bör införas i anslutning till befintliga bestämmelser om jäv i 4 kap. rättegångsbalken och på så sätt bli tillämpliga för samtliga instanser i allmän domstol. Utredningen föreslår att rättegångsbalkens bestämmelser om fördelning görs tillämpliga för allmän förvaltningsdomstol och Arbetsdomstolen genom hänvisningar. Regeringen anser dock, i likhet med *Förvaltningsrätten i Malmö*, att det är av värde om bestämmelserna framgår direkt av regelverken för dessa domstolar. Regleringen blir därmed mer lättillgänglig och komplett. Bestämmelserna bör därför införas dels i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar, dels i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister. Några lagregler om fördelning bör dock inte införas för Försvarsunderrättsedomstolen, som har endast en ordinarie domare.

Bestämmelser om fördelning av mål vid jäv bör inte införas

Utredningen föreslår även att särskilda regler ska införas om hur mål ska fördelas i en jävsituation. Den som är jävig att handlägga ett mål föreslås inte heller får vidta åtgärder som påverkar hur målet fördelas mellan enskilda domare. Om samtliga domare vid domstolen är jäviga föreslås dock den domare som leder arbetet vid domstolen få förordna domare vid någon annan domstol att handlägga målet.

Den självklara konsekvensen av gällande bestämmelser om jäv i 4 kap. 13 § rättegångsbalken är att den som är jävig inte får ta del i handläggningen av det aktuella målet. Befintliga jävsbestämmelser, tillsammans med föreslagna bestämmelser om fördelningsordningens transparens och att den inte får vara ägnad att påverka målens eller ärendenas utgång, garanterar ett rättssäkert förfarande. Som t.ex. *Svea hovrätt*, *Uddevalle tingsrätt* och *Värmlands tingsrätt* framhåller skulle särskilda regler om hur mål ska fördelas i en jävsituation dessutom kunna medföra tillämpningsproblem och ett betydande merarbete. Fördelningen av mål mellan olika domare sker ofta rutinmässigt och utan närmare

inläsning. Enligt regeringen är det inte rimligt att införa bestämmelser som kan leda till att den person som fördelar mål först måste säkerställa att han eller hon inte är jävig. Utredningens förslag i denna del bör därför inte genomföras.

Frågan om det finns behov av en uttrycklig bestämmelse om att ett mål kan överlämnas till annan domstol till följd av jäv, som *Förvaltningsrätten i Malmö* tar upp, har inte övervägts av utredningen och kan därför inte behandlas inom ramen för detta lagstiftningsärende.

5 Ordförandeskapet vid kollegial handläggning

5.1 Bestämmelser om ordförandeskapet bör införas i lag

Regeringens bedömning: Det bör införas bestämmelser i lag om vem som är behörig och vem som ska utses att vara ordförande när fler än en lagfaren domare ingår i rätten.

Utredningens bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningens bedömning omfattar inte ordförandeskapet i förvaltningsrätt. Utredningen gör bedömningen att bestämmelser om vem som ska vara ordförande hör till det obligatoriska lagområdet men lämnar inget förslag till lagbestämmelse i denna fråga.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrar sig särskilt i denna del, bl.a. *Svea hovrätt*, *Halmstads tingsrätt* och *Kammarrätten i Stockholm*, delar utredningens uppfattning att frågor om ordförandeskapet i kollegial sammansättning bör framgå av lag. Flera remissinstanser, bl.a. *Göta hovrätt*, *Hovrätten för Övre Norrland* och *Lunds tingsrätt*, beklagar att utredningen inte har ansett sig kunna lämna förslag om vem som ska vara ordförande i en kollegial sammansättning och ser behov av en reglering.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som uttalar sig i denna del instämmer i promemorians bedömning. Till dessa hör bl.a. *JO*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Attunda tingsrätt*, *Malmö tingsrätt* och *Kammarrätten i Jönköping*.

Skälen för regeringens bedömning: I tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt förekommer det att flera lagfarna domare deltar i handläggningen av ett mål eller ärende, s.k. kollegial handläggning. Tvistemål där förlikning om saken är tillåten avgörs i tingsrätt ofta i en kollegial sammansättning. I brottmål, i tvistemål där förlikning om saken inte är tillåten och i domstolsärenden ingår endast undantagsvis fler än en lagfaren domare i rätten. I hovrätt och kammarrätt avgörs mål och ärenden i sak alltid i en sammansättning där det ingår flera lagfarna domare. Frågor om prövningstillstånd avgörs också i regel av fler än en

lagfaren domare. Även i förvaltningsrätt förekommer kollegial handläggning, dock i mindre utsträckning.

När flera domare ingår i rätten ska en av de lagfarna domarna vara rättens ordförande. Med ordförandeskapet följer vissa särskilda befogenheter och skyldigheter som övriga domare som ingår i rätten inte har. Ordföranden ska t.ex. avgöra om yngre åhörare ska nekas tillträde till en offentlig förhandling och upprätthålla ordningen vid rättens sammanträden (5 kap. 2 och 9 §§ rättegångsbalken). I betänkandet Stärkt ordning och säkerhet i domstol (SOU 2017:46), som bereds inom Regeringskansliet, lämnas förslag om att rättens ordförande ska få större möjligheter vid ordningsstörningar och ett förtydligt ansvar för ordningen vid rättens sammanträden. Vidare kan ordföranden vid lika röstetal få utslagsröst vid rättens omröstning (16 kap. 3 § och 29 kap. 3 § rättegångsbalken, se vidare avsnitt 6).

Vilka kategorier av domare som är behöriga att vara ordförande vid kollegial handläggning framgår för tingsrätterna, hovrätterna och kammarrätterna av respektive domstolskategoris instruktioner (22 § förordningen [1996:381] med tingsrättsinstruktion, 23 § förordningen [1996:379] med hovrättsinstruktion respektive 22 och 22 a §§ förordningen [1996:380] med kammarrättsinstruktion). För förvaltningsrätterna saknas bestämmelser om vem som är behörig att vara ordförande.

När det gäller frågan om vem av de lagfarna domarna som ska vara ordförande, när fler än en av dem är behörig att vara det, bygger rättegångsbalkens omröstningsregler på principen att det är den främste i rätten som ska vara ordförande. Av denna följer att den domare som har högst befattning ska vara ordförande. Företrädet mellan domare med samma befattning bestäms i praktiken med utgångspunkt i den s.k. senioritetsprincipen, som innebär att en i tjänsten äldre domare går före en yngre. Enligt ett uttalande från JO finns det också starka praktiska skäl för att tillämpa en ordning som innebär att ordföranden vid en huvudförhandling vid allmän domstol utses med utgångspunkt i senioritetsprincipen. Man slipper därmed diskussioner i frågan inom domstolen och man undanröjer varje risk för misstankar att ordföranden i ett visst fall har utsetts för att säkerställa att målet ska få en viss utgång. Om det av ett eller annat skäl bedöms vara praktiskt att exempelvis referenten för ordet vid en huvudförhandling med avseende på målets utredning, finns det inget hinder mot ett sådant arrangemang. Det kan enligt JO däremot inte anses vara möjligt att genom en överenskommelse inom domstolen rubba den rangordning mellan ledamöterna som följer av senioritetsprincipen på sådant sätt att den äldste ledamoten undandrar sig de plikter som en ordförande enligt rättegångsbalken har vid en huvudförhandling (JO 1996/97 s. 43).

Eftersom ordföranden har en särställning vid kollegial handläggning bör det av uttryckliga bestämmelser framgå vem som är behörig att vara ordförande och vem som ska vara ordförande bland flera behöriga lagfarna domare. Vidare bör sådana bestämmelser lämpligen finnas även för förvaltningsrätt, där det under vissa förutsättningar är möjligt och i vissa mål enligt lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation obligatoriskt att två lagfarna domare ingår i rätten. Frågan är då om en sådan reglering bör finnas i förordning eller lag.

Enligt 11 kap. 2 § regeringsformen ska bestämmelser om domstolarnas rättskipningsuppgifter, om huvuddragen i deras organisation och om rättegången meddelas i lag. Lagrådet har i samband med ett tidigare lagstiftningsärende uttalat att föreskrifter om hur ordföranden utses hör till regleringen om rättegången och att de därför i princip ska ha lagform (se utdrag ur Lagrådets protokoll vid sammanträde den 10 september 2007). Även utredningen anser att bestämmelser om vem som ska vara ordförande i en kollegial sammansättning hör till det obligatoriska lagområdet. Enligt utredningen torde detsamma gälla bestämmelser om vem som kan vara ordförande.

I promemorian görs bedömningen att bestämmelser om vilka kategorier av domare som kan vara ordförande vid kollegial handläggning sannolikt hör till huvuddragen i domstolarnas organisation och därmed det obligatoriska lagområdet. När det gäller regler om hur ordföranden utses görs det i promemorian bedömningen att det närmast rör sig om bestämmelser om rättegången och att även dessa därför hör till det obligatoriska lagområdet. Sådana bestämmelser bedöms inte heller kunna meddelas som verkställighetsföreskrifter utan bör finnas i lag.

De remissinstanser som yttrar sig i frågan är genomgående positiva till att föra bestämmelser om behörighet att vara ordförande från förordning till lag och att i lag kodifiera principer om vem som ska utses till ordförande bland flera behöriga. Regeringen anser därför att bestämmelser om ordförandeskapet vid kollegial handläggning i domstol bör införas i lag.

5.2 Behörigheten att vara ordförande i tingsrätten, hovrätten, förvaltningsrätten och kammarrätten

Regeringens förslag: Behörig att vara rättens ordförande vid kollegial handläggning i tingsrätten, hovrätten, förvaltningsrätten och kammarrätten är den som är eller har varit ordinarie domare i den aktuella domstolen eller i en domstol av samma slag, eller den som regeringen för en viss tid har anställt som befordrad domare i domstolen eller i en domstol av samma slag. Behörig att vara ordförande i tingsrätten och förvaltningsrätten är också den som är eller har varit ordinarie domare i en hovrätt respektive kammarrätt.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att i tingsrätt, hovrätt och kammarrätt ska ordföranden vara ordinarie domare i domstolen. Den som av regeringen utsetts som tillfällig domare ska i detta sammanhang jämföras med ordinarie domare. Tingsrätt, hovrätt och kammarrätt får, om det finns särskilda skäl, för ett särskilt mål eller ärende förordna den som har varit ordinarie domare i domstolen eller den som är ordinarie domare i en annan domstol av samma slag att tjänstgöra som ordförande.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har ingen invändning mot utredningens förslag. Ett antal remissinstanser, bl.a. *JO*, *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Göteborgs tingsrätt*, anser att det bör vara möjligt för den som har varit ordinarie domare att tjänstgöra som

ordförande även i andra domstolar av samma slag än den där personen tidigare har haft sin domaranställning. *Gällivare tingsrätt* efterfrågar ett närmare utvecklat resonemang om vad som ska anses utgöra särskilda skäl för att domstolarna som ordförande ska få anlita den som varit ordinarie domare. *Kammarrätten i Stockholm* och *Kammarrätten i Jönköping* anser att praktiska skäl talar för att ett förordnande att vara ordförande även ska kunna avse en viss angiven tid.

Promemorians förslag överensstämmer delvis med regeringens. I promemorian uppställs krav på särskilda skäl för att den som har varit ordinarie domare ska få förordnas att vara ordförande för ett visst mål eller en viss tid.

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna, bl.a. *Stockholms tingsrätt* och *Malmö tingsrätt*, tillstyrker förslaget eller har inget att invända mot det. Förslaget att tidigare ordinarie domare under vissa förutsättningar kan förordnas att vara ordförande avstyrks av *Vänersborgs tingsrätt*, som menar att det saknas bärande skäl att införa en sådan möjlighet. *Jönköpings tingsrätt* framhåller att det i grunden är felaktigt att de allmänna domstolarna i dag är beroende av pensionerade domare för att kunna lösa sin uppgift. Tingsrätten menar samtidigt att domstolarna, i den situation som nu råder, behöver kunna använda pensionärerna på bästa sätt och ställer sig därför positiv till förslaget. *Jusek* anser att förslaget kan innebära en ökad flexibilitet vad gäller sammansättningen i rätten men menar att pensionärstheten inom domarkåren inte bör öka på bekostnad av ordinarie domare.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande bestämmelser om behörigheten att vara ordförande

De regler som för närvarande finns i förordningarna med instruktion för tingsrätt, hovrätt respektive kammarrätt om den närmare sammansättningen vid kollegial handläggning har utformats med utgångspunkten att rätten ska ha en tillräckligt stark sammansättning. Det finns därför begränsningar för i vilken utsträckning icke ordinarie domare, t.ex. notarier och fiskaler, kan delta i rätten i mål och ärenden som avgörs av flera lagfarna domare. För att sammansättningsreglerna ska hänga ihop med den grundläggande principen om att den främste domaren ska vara rättens ordförande ställs det även upp vissa krav i fråga om behörigheten att vara ordförande.

Ordförande i tingsrätt ska vara ordinarie domare i tingsrätten eller av regeringen för viss tid anställd lagman eller chefsrådman där. Om det behövs får hovrätten förordna en ordinarie domare i hovrätten eller i en annan tingsrätt att tjänstgöra som ordförande (22 § förordningen med tingsrättsinstruktion).

I hovrätt ska ordföranden vara ordinarie domare i hovrätten eller av regeringen för viss tid anställd hovrättslagman eller hovrättsråd tillika vice ordförande på avdelning. Om det finns särskilda skäl får hovrätten för ett särskilt mål eller ärende förordna den som har varit ordinarie domare i hovrätt eller den som är ordinarie domare i en annan hovrätt att tjänstgöra som ordförande (23 § förordningen med hovrättsinstruktion).

I kammarrätt ska ordföranden vara ordinarie domare i kammarrätten eller av regeringen för viss tid anställd kammarrättslagman eller kammarrättsråd tillika vice ordförande på avdelning. Om det finns särskilda skäl får kammarrätten för särskilda mål förordna den som har varit ordinarie domare i kammarrätt eller den som är ordinarie domare i en annan kammarrätt att tjänstgöra som ordförande (22 § förordningen med kammarrättsinstruktion).

Behörigheten för ordinarie domare

En naturlig utgångspunkt för samtliga domstolsslag är att rättsens ordförande ska vara ordinarie domare i den aktuella domstolen.

När det gäller möjligheten att som ordförande anlita en ordinarie domare i en domstol av samma slag har det för tingsrätterna hittills skett genom att domaren från den andra tingsrätten förordnas av hovrätten, vilket enbart förutsätter att det behövs. Hovrätterna och kammarrätterna får själva förordna en ordinarie domare i en annan domstol av samma slag att vara ordförande, om det finns särskilda skäl. Utredningen föreslår att det även för tingsrätt ska krävas särskilda skäl för att till ordförande förordna den som är ordinarie domare i en annan tingsrätt. Till skillnad från den ordning som gäller i dag föreslås tingsrätten själv få besluta om ett sådant förordnande. I promemorian bedöms det däremot inte finnas någon anledning till att skärpa förutsättningarna för tingsrätterna. Tvärtom föreslås det att det inte för något av domstolsslagen ska krävas särskilda skäl i dessa situationer och inte heller särskilda beslut. Med hänsyn till att det rör sig om personer som har prövats och befunnits lämpliga för anställning som ordinarie domare i en domstol av samma slag anser även regeringen att dessa personer per automatik ska vara behöriga att vara ordförande, dvs. utan att det krävs något särskilt beslut om detta.

Utredningen anser att ordinarie domare i hovrätt inte längre ska kunna vara ordförande i tingsrätt men anger inte något skäl till denna förändring. I promemorian föreslås inte någon sådan begränsning. Där anges i stället att det framstår som naturligt och principiellt acceptabelt att en ordinarie domare i en överrätt jämställs med en ordinarie domare i en underrätt inom samma domstolsslag. Inte heller regeringen ser något skäl att ta bort eller inskränka den möjlighet som för närvarande finns för tingsrätterna att låna in ordinarie domare från hovrätterna för att tjänstgöra som ordförande. Eftersom det inte heller i dessa situationer finns skäl att upprätthålla kravet på ett förordnande från hovrätten, bör behörigheten inte begränsas till de ordinarie domarna i den hovrätt som tingsrätten hör till. Vidare bör en ordinarie domare i kammarrätt på motsvarande sätt vara behörig att vara ordförande i förvaltningsrätt, oberoende av till vilken kammarrätt den aktuella förvaltningsrätten hör.

Behörigheten för visstidsanställda domare

Utredningen föreslår att den som anställts som tillfällig domare i tingsrätt, hovrätt och kammarrätt genom beslut av regeringen ska jämföras med ordinarie domare i fråga om behörigheten att vara ordförande. Enligt promemorians förslag ska den grundläggande behörigheten att vara ordförande i tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och

kammarrätt omfatta, förutom ordinarie domare, även av regeringen för viss tid anställda befordrade domare i domstolen eller i en domstol av samma slag. Båda förslagen innebär en utvidgning jämfört med nuvarande ordning, som med ordinarie domare jämställer enbart av regeringen för viss tid anställda befordrade domare i tingsrätt, hovrätt och kammarrätt, med undantag för hovrätts- och kammarrättspresidenter.

En befordrad domare som regeringen har anställt för en viss tid har genomgått Domarnämndens rekryteringsförfarande och genom beslut av regeringen ansetts lämplig att utföra de uppgifter som följer med en befordrad domaranställning. Om det ska finnas någon mening med att visstidsanställa befordrade domare bör den anställde kunna utöva inte bara chefskapet i förekommande fall, utan även rollen som den främste domaren när flera lagfarna domare ingår i rätten. Enligt regeringen är det därför lämpligt att lagmän och chefsrådmän i underrätt, hovrätts- och kammarrättslagmän och hovrätts- och kammarrättsråd tillika vice ordförande på avdelning som har anställts för viss tid genom beslut av regeringen ska jämföras med ordinarie domare i den aktuella domstolen. I jämförelse med nuvarande bestämmelser i förordning bör kretsen av befordrade domare även omfatta visstidsanställda hovrätts- och kammarrättspresidenter. För de nu nämnda kategorierna av befordrade domare som har anställts av regeringen för en viss tid bör behörigheten att vara ordförande, i likhet med vad som föreslås gälla för ordinarie domare, dessutom omfatta ordförandeskapet i en annan domstol av samma slag. Regeringen anser däremot att en behörighet för visstidsanställda befordrade domare i överrätt att tjänstgöra som ordförande i en underrätt inom samma domstolsslag skulle ha så liten praktisk betydelse att en sådan regel inte bör införas.

Regeringen kan även fatta beslut om anställning för en viss tid av andra domare än befordrade domare. Det har sedan lång tid tillbaka varit möjligt för regeringen att tillfälligt anställa rådmän i tingsrätt och förvaltningsrätt. Från och med den 1 mars 2017 kan regeringen också för viss tid anställa hovrättsråd och kammarrättsråd. Utredningen föreslår, till skillnad från promemorian, att av regeringen för viss tid anställda rådmän i tingsrätt ska vara behöriga att vara ordförande där. Det finns å ena sidan skäl som talar för att på ett sådant sätt utvidga behörigheten att vara ordförande. En tf. rådmän i underrätt eller ett tf. råd i överrätt har i andra avseenden samma befogenheter som motsvarande ordinarie domare. Vidare skulle domstolen kunna använda tillgängliga domarresurser på ett mer effektivt sätt. Å andra sidan är det i mål och ärenden som ska avgöras av fler än en lagfaren domare påkallat att den person som är ordförande är tillräckligt kvalificerad. För överrätternas del är detta särskilt viktigt i och med att det rör sig om en överprövning, och i de allra flesta fall, om en slutlig prövning. Det kan i sammanhanget konstateras att de krav som ställs för att få en tidsbegränsad anställning som rådmän i tingsrätt och förvaltningsrätt och som råd i hovrätt och kammarrätt typiskt sett är lägre än kraven för en fullmaktsanställning som ordinarie domare. Det kan vidare ifrågasättas om det finns något reellt behov av att en visstidsanställd obefordrad domare är ordförande, eftersom det i rätten oftast torde ingå någon med högre befattning eller som har längre tjänstgöringstid (se vidare avsnitt 5.3). Regeringen anser därför att övervägande skäl talar emot att skapa en möjlighet för rådmän i

underrätt eller råd i överrätt som regeringen har anställt för en viss tid att vara ordförande vid kollegial handläggning. Det bedöms följaktligen inte heller vara aktuellt att ge domare som domstolarna själva anställer under en begränsad tid behörighet att vara ordförande.

Behörigheten för tidigare ordinarie domare

Kollegial handläggning involverar flera lagfarna domare i ett och samma mål eller ärende. För att tillgodose domstolarnas behov av domarresurser förekommer det i både tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt att tidigare ordinarie domare anlitas. I hovrätt och kammarrätt kan tidigare ordinarie domare dessutom, om det finns särskilda skäl, förordnas att vara rättens ordförande i ett särskilt mål eller ärende.

Som *Jusek* påpekar är det viktigt att den framtida kompetensförsörjningen säkerställs och att tillräckligt många ordinarie domare anställs. Det kan dock även i framtiden antas uppstå situationer då det i en domstol under en begränsad tid krävs förstärkning i form av utomstående domarresurser, men som inte motiverar en utökning av antalet ordinarie domare med det förstärkta anställningsskydd som följer med en fullmaktsanställning. Det kan exempelvis röra sig om situationer med tillfälliga mållinströmningar, vakanser inom domstolen eller stora mål som ska pågå under lång tid. I de fall tidigare ordinarie domare anlitas bör dessa också kunna användas på ett rationellt och resurseffektivt sätt. Regeringen anser därför att det även fortsättningsvis bör finnas en möjlighet för den som varit ordinarie domare att vara ordförande i hovrätt och kammarrätt.

Utredningen föreslår att även tingsrätterna ska få förordna den som har varit ordinarie domare till ordförande. Flera remissinstanser är positiva till detta förslag. *Skaraborgs tingsrätt* framhåller att det medför större flexibilitet och underlättar för domstolarna att få pensionerade chefsdomare att ställa upp på att tjänstgöra. Inte heller i promemorian anses det finnas några avgörande skäl som talar för en mer restriktiv hållning när det gäller tidigare ordinarie domare som ordförande i underrätt än vad som gäller för överinstanserna. Även regeringen anser att en möjlighet för tidigare ordinarie domare att vara ordförande skulle underlätta den kollegiala handläggningen i underrätterna, i synnerhet vid mindre domstolar. Den möjligheten bör därför införas också för tingsrätt och förvaltningsrätt.

Enligt utredningens förslag ska behörigheten att vara ordförande endast omfatta den som har varit ordinarie domare i den aktuella domstolen. För överrätterna skulle det innebära en begränsning i förhållande till den ordning som gäller i dag, då det är tillräckligt att personen varit ordinarie domare i hovrätt respektive kammarrätt. Att begränsa möjligheten för tidigare ordinarie domare att vara ordförande till enbart den domstol där domaren har varit verksam ifrågasätts av flera remissinstanser, däribland *JO*. I promemorian anges att den som tidigare varit ordinarie domare i en annan domstol av samma slag typiskt sett får anses lika väl lämpad att vara ordförande som en tidigare ordinarie domare från den aktuella domstolen. Regeringen instämmer i att behörigheten även bör omfatta tidigare ordinarie domare i domstolar av samma slag. Av motsvarande

skäl bör tidigare ordinarie domare i hovrätt och kammarrätt kunna vara ordförande i tingsrätt respektive förvaltningsrätt.

I såväl utredningen som promemorian föreslås att vissa kategorier av lagfarna domare per automatik ska vara behöriga att vara ordförande. Tidigare ordinarie domare ingår dock inte i den kretsen. För dessa föreslås att behörigheten ges genom ett förordnande som förutsätter att det finns särskilda skäl. Ett sådant förordnande att vara ordförande får anses innefatta dels ett ställningstagande om att domaren i fråga är behörig att vara ordförande, dels ett ställningstagande om att domaren ska vara ordförande i den specifika kollegiala sammansättning där domaren ska ingå. Förordnandet kommer därmed enligt förslaget att, utöver frågan om behörighet, också innefatta frågan om hur ordföranden utses bland flera behöriga domare.

Enligt regeringen bör frågan om tidigare ordinarie domares behörighet att vara ordförande regleras för sig, på samma sätt som för övriga kategorier av behöriga domare. Denna behörighet bör inte heller variera utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Om tidigare ordinarie domare ska ingå i kretsen av personer som kan vara ordförande bör behörigheten vara konstant. Regleringen av tidigare ordinarie domares behörighet att vara ordförande bör därför inte innehålla något krav på särskilda skäl. Ett sådant krav bör i stället enbart vara knutet till frågan om vilken domare som i det enskilda fallet ska vara ordförande bland flera behöriga (se avsnitt 5.3 nedan).

5.3 Vem som ska utses till ordförande i tingsrätten, hovrätten, förvaltningsrätten och kammarrätten

Regeringens förslag: Den av de lagfarna domarna som har högst befattning ska vara rättens ordförande. Bland lagfarna domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande.

Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser är positiva till eller invänder inte mot den föreslagna huvudregeln att den domare som har högst befattning ska vara ordförande och, om ingen sådan finns, att senioriteten blir utslagsgivande. *Kammarrätten i Stockholm* vill dock påpeka att om senioritetsprincipen behålls minskar flexibiliteten på domstolen gällande sammansättningen av domarsitsar. Några domstolar, bl.a. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* och *Vänersborgs tingsrätt*, har synpunkter på den närmare utformningen av bestämmelserna.

Flertalet remissinstanser tillstyrker även förslaget om en möjlighet att frånga huvudregeln om det finns särskilda skäl. Till dessa hör bl.a. *Domstolsverket*, som anser att förslaget kan förbättra möjligheterna att fördela arbetet jämnare mellan domarna och också leda till att tillgängliga domarresurser utnyttjas mer effektivt. Förslaget avstyrks av

Attunda tingsrätt och *Stockholms tingsrätt*, som anser att den föreslagna regleringen öppnar för en möjlighet som i ett enskilt fall skulle kunna uppfattas som ett sätt att kringgå omröstningsreglerna genom en justering av ordförandeskapet för att därmed påverka utgången i målet. *Göteborgs tingsrätt* avstyrker förslaget att någon annan än den med högst befattning ska kunna vara ordförande. *Östersunds tingsrätt* anser att det är tveksamt om det ens bör krävas särskilda skäl och menar att det skulle räcka med att lagmannen utser en viss domare. *Hovrätten för Västra Sverige* anser att kravet på särskilda skäl för att göra avsteg från senioritetsprincipen är väl strängt.

Skälen för regeringens förslag

Nu gällande principer ska vara huvudregel

Som framgår av avsnitt 5.1 anser regeringen att det för tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt bör införas uttryckliga bestämmelser i lag om vem som ska utses att vara ordförande när flera domare är behörig att vara det.

En ordning som ger domstolarna full frihet att välja ordförande skulle i praktiken innebära att beslutet får fattas av någon chef inom domstolen som har sådana befogenheter. En sådan ordning kan kritiseras för att den kan väcka tvivel om domarnas självständighet i dömandet. Vem som ska vara ordförande är en fråga av sådan betydelse att den i stället bör följa på förhand givna principer, som skapar en grundläggande förutsebarhet. Regeringen anser att det finns starka principiella och praktiska skäl för en ordning som innebär att ordföranden vid kollegial handläggning utses med utgångspunkt i att den domare som har högst befattning, eller i andra hand längst anställningstid, ska vara ordförande. Som framgår av det i avsnitt 5.1 nämnda beslutet av JO undviks därmed diskussioner i frågan inom domstolen och risken minskar för misstankar att ordföranden i ett visst fall har utsetts för att säkerställa att målet ska få en viss utgång (JO 1996/97 s. 43). Att ta in de nu nämnda principerna i lag är också den lösning som bäst stämmer överens med grunderna för reglerna om rättens omröstning. Regeringen anser därför att de principer som i dag anses gälla för vem som utses till ordförande bland flera lagfarna domare ska framgå av lag. Det bör då samtidigt tydliggöras att rättens ordförande som utgångspunkt ska vara ordinarie domare, eller därmed jämställd.

Enligt den grundläggande regeln bör alltså den domare som har högst befattning vara ordförande. Vilka olika ordinarie domarbefattningar som finns i tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt framgår av bestämmelser i bl.a. rättegångsbalken, lagen om allmänna förvaltningsdomstolar och lagen (2010:1390) om utnämning av ordinarie domare.

När det därefter gäller hur senioritetsprincipen bör uttryckas i lagtexten invänder några remissinstanser mot den formulering som föreslås i promemorian, dvs. den som är äldst i anställningen. Den formuleringen stämmer överens med hur senioritetsprincipen uttrycks i instruktionerna för de båda högsta domstolarna när det gäller ersättare för domstolens ordförande (30 § förordningen [1996:377] med instruktion för Högsta domstolen och 29 § förordningen [1996:378] med instruktion för Högsta

förvaltningsdomstolen). Med äldst i anställningen avses för de högsta domstolarna den ledamot som först anställdes som justitieråd. Frågan är dock om det är en bestämmelse med denna innebörd som bör införas för tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt.

Ordinarie domare – såväl de lagfarna som de som inte är det – anställs med fullmakt och har en mer omfattande anställningstrygghet än andra statsanställda (11 kap. 7 § regeringsformen och lagen [1994:261] om fullmaktsanställning). Anställningen är, med undantag för de tekniska råden i tingsrätterna, knuten till en viss domstol. Den är också förenad med ett förflytningskydd. Som senioritetsprincipen hittills har utvecklats i under- och överrätt får emellertid en ordinarie domare tillgodoräkna sig sin totala anställningstid som ordinarie domare när rättens ordförande ska utses. I praktiken får därmed t.ex. en rådmän som först varit anställd i en tingsrätt och som därefter får en anställning i en annan tingsrätt eller ett kammarrättsråd som tidigare varit rådmän i förvaltningsrätt tillgodoräkna sig sin totala anställningstid som ordinarie, obefordrad domare. Enligt regeringens uppfattning är det rimligt att hänsyn tas till den totala tiden som domaren har varit anställd som ordinarie obefordrad eller befordrad domare, oberoende av vilken domstol anställningen avser. Senioritetsprincipen bör därför uttryckas på så sätt att den domare som har längst tjänstgöringstid ska vara ordförande. Det bör i sammanhanget framhållas att avsikten är att domstolarna ska tillämpa senioritetsprincipen på samma sätt som hittills och i överensstämmelse med omröstningsreglerna. Jämfört med promemorians författningsförslag anser regeringen, i likhet med *Vänersborgs tingsrätt*, att det i lagtexten även bör tydliggöras att senioritetsprincipen blir avgörande för vem som ska vara ordförande också när det i rätten ingår två eller flera domare med samma högre befattning, t.ex. i en sammansättning med två chefsrådmän och en rådmän.

Möjligheten till undantag från huvudregeln

Ordföranden vid kollegial handläggning bör alltså utses utifrån i första hand befattningsnivå och i andra hand tjänstgöringstid. Frågan är om denna regel bör vara absolut eller om det bör finnas möjlighet till sådana undantag som föreslås i promemorian. Som bl.a. *Stockholms tingsrätt* anför finns det anledning att iaktta viss försiktighet i denna fråga, eftersom de skäl som talar för en kodifiering av de principer som i dag anses gälla för vem som utses till ordföranden också talar emot en uppluckring av huvudregeln.

Det går dock att identifiera ett antal skäl för att det i vissa fall bör vara möjligt att göra undantag från huvudregeln. Ett skäl som framhålls av många domstolar är behovet av att stärka den enskilda domstolens ordförandekapacitet. Ett annat skäl, som hänger nära samman med det nyss nämnda, är intresset av att utjämna domarnas arbetsbörda. Det kan också förekomma att en domare, som enligt huvudregeln skulle ges rollen som ordförande, har specialkunskaper inom ett område som är föremål för prövning i ett komplicerat mål och kan behöva fokusera på att vara referent i målet. Utan möjlighet till undantag blir det inte heller meningsfullt att ge tidigare ordinarie domare behörighet att vara

ordförande, för att vid behov kunna förstärka domstolarna i situationer med tillfälliga måltillströmningar, vakanser inom domstolen eller stora mål som ska pågå under lång tid (se avsnitt 5.2 ovan).

Enligt regeringen bör det finnas en möjlighet att frånga huvudregeln när det finns sakliga och objektiva skäl för att till ordförande utse någon annan domare än den som följer av huvudregeln. Regeringen anser, i likhet med merparten av remissinstanserna, att ett sådant undantag bör förutsätta att det finns särskilda skäl. I och med att det därmed kommer krävas särskilda skäl för att en tidigare ordinarie domare ska kunna utses till ordförande, i likhet med nuvarande ordning i överrätterna, urholkas inte principen om att ordföranden som utgångspunkt ska vara ordinarie domare, eller därmed jämställd.

Undantagsmöjligheten bör gälla huvudregeln i dess helhet, dvs. även i förhållande till regeln om att den domare som har högst befattning ska vara ordförande. Möjligheten till undantag i den delen är främst avsedd för att domstolarna ska kunna anlita en tidigare ordinarie domare, som alltså inte längre har någon befattning, att vara ordförande när det i rätten även finns en eller flera ordinarie domare. Om en befordrad domare deltar i rätten ligger det i sakens natur att han eller hon i regel ska vara ordförande. Personen har prövats bl.a. utifrån sin förmåga att vara ordförande i en kollegial sammansättning. Dessutom framstår det som naturligt gentemot parterna att den domare som står högst i domstolshierarkin är domstolens främste företrädare i rätten. Det kan emellertid, i sällsynta fall, finnas situationer där ett undantag från huvudregeln är motiverat trots att det i rättens sammansättning ingår en befordrad domare.

Med hänsyn till en före detta ordinarie domares erfarenhet och tidigare befattning kan det i vissa situationer vara lämpligt att han eller hon är ordförande, även om det i rätten ingår en befordrad ordinarie domare. Det är rimligt att t.ex. en pensionerad hovrättslagman, som anlitas som extra resurs på grund av arbetssituationen vid domstolen, kan vara ordförande även om det i sitsen ingår ett hovrättsråd tillika vice ordförande på avdelning. En ordning som möjliggör detta skapar en större flexibilitet för domstolarna och kan också bidra till att pensionerade chefsdomare i högre utsträckning är villiga att förstärka domstolarna vid behov. En annan tänkbar situation är om en befordrad domare är ny i sin befattning, och dessutom kommer direkt från en annan verksamhet. Personen kan behöva viss tid för inskolning i ordföranderollen, samtidigt som arbetssituationen på domstolen kräver att han eller hon deltar i rätten. Det kan då tänkas vara ett sådant undantagsfall att det är lämpligt att någon annan än den främste i sitsen är ordförande. Möjligheten till undantag bör däremot inte användas för det fall en befordrad domare av någon anledning inte anses lämplig att vara ordförande. Som *Stockholms tingsrätt* framhåller bör sådana frågor lösas genom andra åtgärder, och inte genom att frånta den domaren ordförandeskapet vid kollegial handläggning.

5.4 Vem som ska utses till ordförande i de högsta domstolarna

Regeringens förslag: Om rätten består av fler än en ledamot ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara ordförande. Bland ordinarie ledamöter med samma befattning ska den som har längst anställningstid vara ordförande.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Varken *Högsta domstolen* eller *Högsta förvaltningsdomstolen* har något att erinra mot förslaget. Ingen annan remissinstans uttalar sig särskilt i denna del.

Skälen för regeringens förslag: I de båda högsta domstolarna får endast den som är eller har varit ordinarie domare i någon av domstolarna tjänstgöra som ledamot (11 kap. 1 § regeringsformen). Frågan om vem av justitieråden som ska vara ordförande är dock oregerad. I domstolarnas respektive arbetsordningar finns bestämmelser som innebär att endast ordinarie ledamöter kan vara ordförande. På motsvarande sätt som för tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt bör bestämmelser om vem som ska vara ordförande i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen vid kollegial handläggning finnas i lag.

Trots att det i dag saknas bestämmelser om ordförandeskapet i de högsta domstolarna har det inte framkommit att det finns några svårigheter att i praktiken avgöra vilket justitieråd som ska vara ordförande. Om domstolens ordförande eller ordföranden på en avdelning deltar i rätten är han eller hon ordförande på grund av sin högre befattning. I övrigt utses den ordinarie ledamot som först anställdes som justitieråd att tjänstgöra som ordförande. Till skillnad från tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt kan det alltså i senioritetshänseende aldrig bli fråga om att ta hänsyn till något annat än anställningstid som justitieråd. Det kan dock uppkomma svårigheter att bestämma senioriteten t.ex. då ett justitieråd har varit tjänstledigt för att arbeta med andra uppgifter. Enligt *Högsta domstolen* är frågan sällan förekommande och eventuella svårigheter bör, såsom hittills varit fallet, kunna hanteras från fall till fall.

Med hänsyn till de högsta domstolarnas särskilda ställning och då rådande ordning fungerar väl anser regeringen att regleringen av ordförandeskapet i de högsta domstolarna bör motsvara vad som hittills har gällt i praktiken. Bestämmelser bör därför införas om att den ordinarie ledamot som har högst befattning ska vara ordförande. Bland ordinarie ledamöter med samma befattning ska den som har längst anställningstid vara ordförande.

5.5 Ordförandeskapet i Arbetsdomstolen och de särskilda domstolarna

Regeringens förslag: Bestämmelser om ordförandeskapet vid kollegial handläggning i Arbetsdomstolen ska införas i lag. När

domstolen sammanträder med fler än en lagfaren domare är en ordförande eller en vice ordförande behörig att föra ordet. Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska då föra ordet. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid föra ordet.

För patent- och marknadsdomstolarna och mark- och miljödomstolarna ska det i lag anges att de allmänna bestämmelserna om ordförandeskapet vid kollegial handläggning i tingsrätten respektive hovrätten ska tillämpas.

Bestämmelser ska införas i lag om att den som är kammarrättspresident eller kammarrättslagman är behörig att vara ordförande när Migrationsöverdomstolen dömer i förstärkt sammansättning.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningens förslag om ordförandeskapet i Arbetsdomstolen omfattar bara frågan om behörigheten att vara rättens ordförande när domstolen sammanträder med tre lagfarna domare. Vidare lämnar utredningen inte något förslag angående patent- och marknadsdomstolarna och mark- och miljödomstolarna. Det lämnas dock förslag om ordförandeskapet i den numera nedlagda Patentbesvärsrätten.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslagen. *Arbetsgivarverket* och *Arbetsdomstolen* instämmer i utredningens bedömning att bestämmelsen om ordförandeskapet när Arbetsdomstolen sammanträder med tre lagfarna domare bör föras till lag.

Promemorians förslag överensstämmer delvis med regeringens. Promemorians förslag om ordförandeskapet i Arbetsdomstolen omfattar bara frågan om behörigheten att vara rättens ordförande när domstolen sammanträder med tre lagfarna domare eller i dess helhet. Vidare anges inledningsvis i promemorian att mark- och miljödomstolarna omfattas av överväganden och förslag när det gäller ordförandeskapet vid kollegial handläggning, men något förslag lämnas sedan inte i denna del. I promemorian lämnas inte heller något förslag angående patent- och marknadsdomstolarna, men däremot förslag om ordförandeskapet i den numera nedlagda Patentbesvärsrätten.

Remissinstanserna: *Arbetsdomstolen* tillstyrker att behörigheten att vara rättens ordförande och vem som ska utses till rättens ordförande bland flera behöriga vid kollegial handläggning i Arbetsdomstolen regleras i lag. Domstolen anser att regleringen av vem som ska utses till rättens ordförande bland flera behöriga bör överensstämja med vad som föreslås gälla i de allmänna domstolarna. Övriga remissinstanser tillstyrker förslagen eller har ingen invändning mot dessa.

Skälen för regeringens förslag

Bestämmelser om ordförandeskapet vid kollegial handläggning i specialdomstolarna och de särskilda domstolarna bör finnas i lag

Regleringen av ordförandeskapet i de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna bör finnas i lag. På motsvarande sätt bör ordförandeskapet i specialdomstolarna och de särskilda domstolarna, i de fall flera lagfarna domare samtidigt ingår i rätten, regleras i lag.

I specialdomstolarna förekommer sådan kollegial handläggning i Arbetsdomstolen men inte i Försvarsunderrättelsesdomstolen. Kollegial handläggning kan också förekomma i de särskilda domstolarna, dvs. mark- och miljödomstolarna, patent- och marknadsdomstolarna och migrationsdomstolarna. Patent- och marknadsdomstolarna har dock inrättats efter att utredningen och promemorian lämnat sina respektive förslag.

Ordförandeskapet när Arbetsdomstolen sammanträder med flera lagfarna domare

I Arbetsdomstolen finns högst fyra lagfarna domare anställda som domstolens ordförande. En av dem är samtidigt domstolens administrativa chef. I Arbetsdomstolen finns även högst fyra lagfarna vice ordförande och ett antal ersättare för dem, som inte är anställda av domstolen. De förordnas av regeringen. Det förekommer att domstolen sammanträder i kollegial sammansättning bestående av flera lagfarna domare. Så är fallet vid huvudförhandling med fler än fyra ledamöter, vid behandling av frågor om prövningstillstånd och vid prövning utom huvudförhandling av frågor som i väsentlig grad avser annat än arbetsrätt. Flera lagfarna domare kan också ingå i rätten samtidigt om ett mål, eller en viss rättsfråga i ett mål, avgörs av domstolen i dess helhet. Det finns inte några bestämmelser om ordförandeskapet när domstolen sammanträder i en sammansättning där det ingår domare som inte är lagfarna. Däremot finns bestämmelser om ordförandeskapet vid kollegial handläggning där tre lagfarna domare deltar och i plenum i förordningen (1988:1137) med instruktion för Arbetsdomstolen. En ordförande eller en sådan vice ordförande som har tilldelats målet ska föra ordet i sammansättning med tre lagfarna domare (6 a §). Domstolens administrativa chef kan tilldela en vice ordförande mål (11 §). Domstolens administrativa chef för ordet när ett mål avgörs av Arbetsdomstolen i dess helhet (13 §).

Regeringen anser, i likhet med utredningen och promemorian, att bestämmelser om ordförandeskapet bör införas i lagen om rättegången i arbetstvister. Regleringen bör emellertid omfatta alla sammansättningar där kollegial handläggning förekommer. Som *Arbetsdomstolen* anför reglerar den nuvarande bestämmelsen i 6 a § förordningen med instruktion för Arbetsdomstolen endast behörigheten att vara rättens ordförande i sammansättning med tre lagfarna domare och inte vem som ska vara rättens ordförande bland flera behöriga domare. Enligt Arbetsdomstolen stämmer den reglering som föreslås gälla för vem som ska utses till ordförande i de allmänna domstolarna (se avsnitt 5.3) överens med de principer som tillämpas i Arbetsdomstolen. Regeringen anser att det är lämpligt att lagregleringen av ordförandeskapet när Arbetsdomstolen sammanträder omfattar även frågan om vem som ska vara rättens ordförande när fler än en domare är behörig att vara det. På motsvarande sätt som för de allmänna domstolarna och allmänna förvaltningsdomstolarna bör i första hand den av de lagfarna domarna som har högst befattning då föra ordet. Om det inte är möjligt att fördela ordförandeskapet utifrån denna bestämmelse, utan senioritetsprincipen i stället blir avgörande, bör det för Arbetsdomstolens del beaktas att det

finns ordinarie vice ordföranden och ersättare för dem som inte är anställda i domstolen, och att en vice ordförande kan ha inträtt i ordförandens ställe. Bland lagfarna domare med samma befattning bör den som har längst tjänstgöringstid i befattningen föra ordet. Med den föreslagna regleringen behövs inte någon särskild bestämmelse för när Arbetsdomstolen sammanträder i sin helhet, motsvarande nuvarande 13 § förordningen med instruktion för Arbetsdomstolen. Det bedöms inte heller finnas behov av en möjlighet till undantag från bestämmelserna om vem som ska utses till rättens ordförande.

Ordförandeskapet i patent- och marknadsdomstolarna

Patent- och marknadsdomstol är Stockholms tingsrätt och Patent- och marknadsöverdomstol är Svea hovrätt (1 kap. 2 § lagen [2016:188] om patent- och marknadsdomstolar). Det finns särskilda bestämmelser om ledamöter, förfarandet och sammansättningen i de båda domstolarna. Både i Patent- och marknadsdomstolen och Patent- och marknadsöverdomstolen förekommer att flera lagfarna domare samtidigt ingår i rätten. Mot bakgrund av att det ofta ingår också andra ledamöter än lagfarna domare i rätten innehåller lagen en regel om att rättens ordförande alltid ska vara en lagfaren domare (2 kap. 1 § tredje stycket). I övrigt finns det inte några särskilda bestämmelser om ordförandeskapet i patent- och marknadsdomstolarna.

Regeringen anser att det bör tydliggöras att vem som i patent- och marknadsdomstolarna är behörig att vara ordförande och vem som ska utses till ordförande när rätten består av flera lagfarna domare ska följa av de föreslagna allmänna bestämmelserna för tingsrätt och hovrätt i rättegångsbalken. Det bör därför i lagen om patent- och marknadsdomstolar anges att rättegångsbalkens bestämmelser om ordförandeskapet när rätten består av flera lagfarna domare ska tillämpas.

Ordförandeskapet i mark- och miljödomstolarna

Av 1 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar framgår att Svea hovrätt är Mark- och miljööverdomstol och att regeringen meddelar föreskrifter om vilka tingsrätter som ska vara mark- och miljödomstolar. Lagen innehåller särskilda bestämmelser om domstolarna och deras sammansättning, domstolens prövning och handläggningen i de fall mark- och miljödomstol är första instans respektive i de fall mål har överklagats till domstolen. Av bestämmelserna om rättens sammansättning följer att det både i mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen förekommer att flera lagfarna domare ingår i rätten. Tekniska råd och särskilda ledamöter ingår oftast också i rätten. När det gäller ordförandeskapet i mark- och miljödomstol framgår det av bestämmelserna om grundsammansättningen att rätten ska bestå av bl.a. en lagfaren domare, som är rättens ordförande (2 kap. 4 och 6 §§). I Mark- och miljööverdomstolen ska en av de lagfarna domarna vara rättens ordförande (2 kap. 10 §). I övrigt är ordförandeskapet inte särskilt reglerat. Av förarbetena till lagen framgår att vem av de lagfarna domarna som ska vara ordförande i Mark- och miljööverdomstolen avgörs med stöd av allmänna processrättsliga principer för allmän domstol (prop. 2009/10:215 s. 199).

På motsvarande sätt som för patent- och marknadsdomstolarna bör det även för mark- och miljödomstolarna tydliggöras att ordförandeskapet när flera lagfarna domare ingår i rätten ska följa av de föreslagna allmänna bestämmelserna för tingsrätt och hovrätt i rättegångsbalken. Regeringen anser därför att det bör införas en bestämmelse som anger att rättegångsbalkens bestämmelser om ordförandeskapet när rätten består av flera lagfarna domare ska tillämpas även i mark- och miljödomstolarna. Bestämmelsen bör lämpligen utformas på samma sätt som den bestämmelse som föreslås för patent- och marknadsdomstolarna, som alltså även anger att rättens ordförande alltid ska vara en lagfaren domare.

Ordförandeskapet i migrationsdomstolarna och Migrationsöverdomstolen

Enligt 16 kap. 1 § utlänningslagen (2005:716) är Kammarrätten i Stockholm Migrationsöverdomstol medan regeringen meddelar föreskrifter om vilka förvaltningsrätter som ska vara migrationsdomstolar. Av samma paragraf framgår att vad som allmänt är föreskrivet om förvaltningsrätt och kammarrätt gäller även migrationsdomstol och Migrationsöverdomstolen, om inte något annat följer av utlänningslagen. Någon reglering av ordförandeskapet finns inte i utlänningslagens bestämmelser. Det innebär att de föreslagna bestämmelserna om ordförandeskapet i förvaltningsrätt och kammarrätt i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar (se avsnitt 5.2 och 5.3) kommer att omfatta migrationsdomstolarna och Migrationsöverdomstolen. Det finns därmed inte något behov av en särskild hänvisning i utlänningslagen till dessa bestämmelser.

Utöver den ordinarie sammansättningen som följer av lagen om allmänna förvaltningsdomstolar kan Migrationsöverdomstolen även i vissa fall avgöra mål, eller en viss fråga i ett mål, i förstärkt sammansättning bestående av sju lagfarna ledamöter (16 kap. 3 § utlänningslagen). Så är fallet om domstolen vid handläggningen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse. Att kammarrättspresidenten eller en kammarrättslagman ska vara ordförande i den förstärkta sammansättningen framgår av 22 a § förordningen med kammarrättsinstruktion. Regeringen delar utredningens och promemorians bedömning att regleringen av behörigheten att vara ordförande bör införas i lag och att den bör tas in i utlänningslagens paragraf om den förstärkta sammansättningen. Bestämmelsen i utlänningslagen kommer därmed att ha företräde framför den föreslagna allmänna bestämmelsen i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar om behörigheten att vara ordförande i kammarrätt.

6 Omröstningsreglerna förtydligas

Regeringens förslag: Omröstningsreglerna ändras så att det tydligt framgår i vilka situationer som ordföranden har utslagsröst, när det
--

införs en möjlighet till avsteg från principen om att den domare som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid ska vara ordförande. Det klargörs också att huvudregeln är att ordföranden ska säga sin mening sist av de domare som är lagfarna.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt och Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* framför vissa språkliga och lagtekniska synpunkter i fråga om omröstningsbestämmelsernas närmare utformning. Ingen remissinstans i övrigt uttalar sig i denna del.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande bestämmelser om omröstning

Enligt bestämmelser i rättegångsbalken ska en överläggning hållas innan en dom beslutas (17 kap. 9 § och 30 kap. 7 §). Det finns inte några särskilda föreskrifter om hur överläggningen ska gå till. Om det framkommer olika uppfattningar vid överläggningen ska omröstning ske. Bestämmelserna om omröstning i tvistemål och brottmål finns i 16 respektive 29 kap. rättegångsbalken. De reglerar bl.a. i vilken ordning rättens ledamöter ska yttra sig och hur resultatet av omröstningen ska fastställas. Rättegångsbalkens omröstningsregler är även tillämpliga vid omröstning i domstolsärenden (3 § lagen [1996:242] om domstolsärenden). Vid omröstning i allmän förvaltningsdomstol gäller samma regler i tillämpliga delar (26 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar). För familjemålen i allmän domstol finns vissa särskilda bestämmelser med anledning av att nämndemän ska delta trots att det rör sig om tvistemål (14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken och 20 kap. 1 § föräldrabalken). Sådana särskilda bestämmelser finns också för patent- och marknadsdomstolarna och mark- och miljödomstolarna med anledning av att patentråd, tekniska experter, ekonomiska experter, tekniska råd, särskilda ledamöter och nämndemän kan ingå i rätten (3 kap. 8 § lagen om patent- och marknadsdomstolar och 3 kap. 6 § lagen om mark- och miljödomstolar). Det finns även en mängd olika författningar där det i fråga om omröstning hänvisas till rättegångsbalkens bestämmelser.

En reglering av ordförandeskapet på det sätt som föreslås i avsnitt 5.3, dvs. en möjlighet till undantag från huvudregeln om vem som ska utses till ordförande, väcker frågor som rör tillämpningen av rättegångsbalkens omröstningsregler. Det gäller både omröstningsordningen och ordförandens utslagsröst.

Omröstningsordningen

Enligt rättegångsbalkens omröstningsregler ska den yngste i rätten yttra sig först. Om målet har beretts av viss ledamot ska dock han eller hon säga sin mening först. Därefter ska ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten (16 kap. 1 § andra stycket och 29 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken). Med yngste och den ordning ledamöterna har säte i rätten avses ledamöternas befattning och tjänstgöringstid. Enligt

nuvarande ordning är det alltså endast dessa kriterier som har betydelse för i vilken ordning de lagfarna ledamöterna ska säga sin mening. Eftersom domstolarna nu föreslås få möjlighet att under vissa förutsättningar utse någon annan till ordförande än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid, kan det uppstå osäkerhet om vilken domare som ska yttra sig sist. Regeringen anser att bestämmelserna därför bör ändras på så sätt att det framgår att ordföranden ska säga sin mening sist, även om en annan ledamot i rätten har högre befattning än ordföranden eller har samma befattning som ordföranden men har längre tjänstgöringstid. Bestämmelserna bör utformas så att det blir tydligt att regeln om att den ledamot som har berett målet ska säga sin mening först dock alltid har företräde. På samma sätt som i dag blir den regeln tillämplig också på ordföranden, som alltså ska yttra sig först, om han eller hon har berett målet.

Ordförandens utslagsröst

Hur resultatet av rättens omröstningar ska fastställas, dvs. röstsammanräkningen, regleras för tvistemålen del i 16 kap. 3 och 4 §§ rättegångsbalken. Av 3 § följer att varje ledamot av rätten har en röst och att absolut majoritet gäller. Ordföranden har utslagsröst om den mening han eller hon har röstat för samlar hälften av rösterna. Om det inte är möjligt att med stöd av bestämmelserna i 3 § fastställa omröstningens resultat gäller bestämmelserna i 4 §. Den paragrafen reglerar hur omröstningsresultatet ska bestämmas i de fall där det förekommer fler än två meningar, utan att någon av dem antingen samlar mer än hälften av rösterna eller samlar hälften av rösterna inklusive ordförandens. Paragrafen behandlar två olika situationer. Den första avser fall där omröstningen gäller en fråga om pengar eller annat som utgör en viss mängd. Om det vid en sådan omröstning framförs flera meningar än två, ska rösterna för den största mängden läggas samman med rösterna för den närmast mindre. Om det behövs ska sammanläggningen fortsätta till dess att någon mening ska gälla enligt 3 §. När omröstningen gäller en annan fråga ska den däremot avgöras med relativ majoritet, dvs. den mening som får flest röster gäller. Om ett avgörande inte kan åstadkommas med denna regel, därför att två eller flera meningar har fått lika många röster, gäller av dessa meningar den som omfattas av den främste ledamoten. Motsvarande ordning gäller vid omröstning i brottmål (29 kap. 3 § första och andra styckena rättegångsbalken).

Bestämmelserna i 16 kap. 3 § och 29 kap. 3 § första stycket kan alltså ge ordföranden utslagsröst vid lika röstetal. Bestämmelserna i 16 kap. 4 § och 29 kap. 3 § andra stycket ger i stället för vissa fall den främste av dem som har röstat för någon av meningarna med lika röstetal en sådan ställning. Skälet till denna skillnad är att det i de situationer som behandlas i 16 kap. 4 § och 29 kap. 3 § andra stycket kan inträffa att ordföranden röstar för en mening som är i minoritet i förhållande till andra meningar. Processlagberedningen tydliggjorde i författningskommentaren till 16 kap. 4 § rättegångsbalken att med den främste avsågs den äldste bland de ledamöter som röstat för någon av nämnda meningar (NJA II 1943 s. 200). I avsnitt 5.3 föreslås en möjlighet för domstolarna att under vissa angivna förutsättningar göra undantag från

huvudregeln om vem som bland flera behöriga domare ska utses till ordförande. Det kan med en sådan reglering framstå som oklart vem som har utslagsröst när det i rätten finns en ledamot med högre befattning än ordföranden, eller en ledamot med samma befattning som ordföranden men som har längre tjänstgöringstid. Regeringen anser att ordföranden bör ha utslagsröst i dessa situationer och att detta uttryckligen bör framgå av lagtexten.

7 Regleringen av domstolarnas uppgifter och benämningen av tingsrättens domkrets

7.1 Högsta förvaltningsdomstolens uppgifter

Regeringens förslag: För Högsta förvaltningsdomstolen ska det införas en bestämmelse om att domstolen är första domstol i mål beträffande vilka detta föreskrivs i lag.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De fåtal remissinstanser som uttalar sig i denna del, bl.a. *Högsta förvaltningsdomstolen* och *Nyköpings tingsrätt*, tillstyrker eller har inte något att invända mot utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag: Den centrala regleringen om de högsta domstolarnas uppgifter finns i 3 kap. rättegångsbalken respektive 2 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar. Dessa bestämmelser återger dock inte fullständigt domstolarnas uppgifter eftersom sådana också följer av andra lagar. Exempel på detta är Högsta domstolens prövning enligt lagen (1957:668) om utlämning för brott och Högsta förvaltningsdomstolens prövning enligt lagen (2006:304) om rättsprövning av vissa regeringsbeslut.

För Högsta domstolen finns i 3 kap. 3 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken en generell bestämmelse som anger att domstolen, utöver de i paragrafen uppräknade uppgifterna, i övrigt är första domstol i mål beträffande vilka detta föreskrivs i lag. Någon motsvarande bestämmelse för Högsta förvaltningsdomstolen finns dock inte i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar. Regeringen anser att det är lämpligt att en sådan införs. Därigenom blir det tydligt att det för Högsta förvaltningsdomstolen finns uppgifter som inte direkt framgår av lagen om allmänna förvaltningsdomstolar.

7.2 Hovrättens uppgifter

Regeringens förslag: Bestämmelsen om hovrättens tillsyn över de domstolar som hör under hovrätten ska tas bort.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: De remissinstanser som uttalar sig i denna del tillstyrker eller har inte något att invända mot utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag: I 2 kap. 1 § rättegångsbalken regleras hovrättens ställning som andra instans bland de allmänna domstolarna. I denna paragraf finns även en bestämmelse om att hovrätten äger tillsyn över de domstolar som hör under hovrätten. Bestämmelsen hade tidigare betydelse på så sätt att hovrätten hade ett antal administrativa funktioner i förhållande till tingsrätterna. Exempelvis fastställdes tingsrättens arbetsordning av hovrätten efter förslag från tingsrätten. De flesta av de uppgifter som hovrätterna tidigare haft i detta avseende har numera avskaffats eller utförs av Domstolsverket, Domarnämnden eller Notarienämnden.

Regeringen anser att bestämmelsen om hovrättens tillsyn över de domstolar som hör under den inte står i överensstämmelse med principen att varje domstol ska vara självständig. Bestämmelsen är dessutom i allt väsentligt obsolet. Även om hovrätterna också fortsättningsvis kommer att ha vissa administrativa funktioner i förhållande till tingsrätterna, såsom att anställa tingsfiskaler och förordna hovrättsassessorer att tjänstgöra i tingsrätt, kan det göras utan att det i lag uttrycks som att hovrätten har tillsyn över tingsrätterna. I relationen mellan kammarrätt och förvaltningsrätt gäller motsvarande ordning, utan att det finns någon bestämmelse om att kammarrätten har tillsyn över förvaltningsrätterna. Bestämmelsen om hovrättens tillsyn över de domstolar som hör under hovrätten bör därför tas bort.

Bestämmelsen i 2 kap. 1 § rättegångsbalken bör samtidigt ändras så att det framgår att hovrätten är överrätt inte bara i mål, utan också i ärenden. Motsvarande tillägg bör göras för Högsta domstolen i 3 kap. 1 § rättegångsbalken, så att det framgår att domstolen är överrätt för både mål och ärenden som överklagas från hovrätt.

7.3 Domkrets i stället för domsaga

<p>Regeringens förslag: Domsaga ska tas bort som synonym beteckning för tingsrättens domkrets.</p>

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Falu tingsrätt* och *Gällivare tingsrätt* ifrågasätter behovet av att ersätta domsaga med domkrets. Ingen annan remissinstans uttalar sig i denna del.

Skälen för regeringens förslag: För förvaltningsrätt, hovrätt och kammarrätt används ordet domkrets för att ange det område som domstolarna har jurisdiktion över (2 kap. 6 § rättegångsbalken samt 1 och 8 §§ lagen om allmänna förvaltningsdomstolar). För tingsrätterna används av historiska skäl ordet domsaga synonymt med ordet domkrets. Av 1 kap. 1 § rättegångsbalken framgår att domsaga är tingsrättens domkrets. Ordet domsaga förekommer också i föräldrabalken, lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled, lagen (1933:269) om ägofred, sjölagen (1994:1009), lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall och i en förordning.

Regeringen anser att det område som domstolarna har jurisdiktion över bör benämnas på ett enhetligt sätt och att det därför finns skäl att genomgående ta bort det ålderdomliga ordet domsaga som synonym för tingsrättens domkrets.

8 Enhetliga behörighetskrav för särskilda ledamöter i domstol

Regeringens förslag: Den som ska tjänstgöra som särskild ledamot i en mark- och miljödomstol ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt föräldrabalken.

Konkursfrihet ska införas som ytterligare ett behörighetskrav för värderingstekniska ledamöter i fastighetstaxeringsmål i förvaltningsrätten.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens. Utredningens förslag har dock en annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna: *Förvaltningsrätten i Karlstad* anser att ett krav på svenskt medborgarskap endast bör gälla för ordinarie domare. De övriga remissinstanser som uttalar sig i denna del tillstyrker eller har inte något att invända mot utredningens förslag.

Skälen för regeringens förslag: Behörighetskrav för olika kategorier av domare finns i dag reglerade i flera olika författningar. I 11 kap. 11 § regeringsformen finns ett krav på att ordinarie domare ska vara svenska medborgare. För andra än ordinarie domare finns i många fall ett i lag reglerat krav på svenskt medborgarskap. Detta ligger i linje med vad som uttalades i samband med de ändringar av regeringsformen som trädde i kraft den 1 januari 2011, då samma krav i fråga om svenskt medborgarskap ansågs bör gälla alla som är domare, dvs. alla som utövar domarmakt i domstol (prop. 2009/10:80 s. 240). Utöver ett krav på svenskt medborgarskap gäller också i de flesta fall som grundläggande behörighetskrav i lag att den som är domare inte får vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. De nu gällande behörighetskraven är alltså till stor del enhetliga. Det finns dock vissa skillnader i regleringen som innebär att det för några kategorier av domare ställs lägre krav än vad som i allmänhet gäller. Det kan ifrågasättas om dessa skillnader är motiverade.

I mark- och miljödomstolarna ingår ofta särskilda ledamöter i rätts sammansättning. Lagen om mark- och miljödomstolar innehåller bestämmelser om att de särskilda ledamöterna ska ha erfarenheter av vissa verksamhetsområden. Lagen innehåller dock inte några allmänna behörighetskrav för de särskilda ledamöterna. Som en jämförelse gäller för tekniska och ekonomiska experter i patent- och marknadsdomstolarna att de ska vara svenska medborgare och inte får vara underåriga, i konkurstillstånd eller ha förvaltare (2 kap. 3 § lagen om patent- och marknadsdomstolar). Sådana krav gäller också för nämndemän

(4 kap. 6 § rättegångsbalken och 20 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar).

För värderingstekniska ledamöter i förvaltningsrätten finns krav på att de ska vara svenska medborgare och inte får vara underåriga eller ha förvaltare (21 kap. 9 § fastighetstaxeringslagen [1979:1152]). Bestämmelserna innehåller däremot inget krav på konkursfrihet. För de särskilda ledamöter i kammarrätt som deltar vid handläggning av mål om allmän eller förenklad fastighetstaxering finns dock även konkursfrihet intaget som ett behörighetskrav (22 kap. 5 § fastighetstaxeringslagen).

Regeringen instämmer i utredningens bedömning att skillnader i behörighetskrav för olika typer av domare endast bör finnas om de är sakligt motiverade. Det finns inte några skäl som motiverar att det saknas behörighetskrav för särskilda ledamöter i mark- och miljödomstol och att det inte ställs något krav på konkursfrihet för värderingstekniska ledamöter i förvaltningsrätt. För att kraven på dessa kategorier av domare ska motsvara de som gäller för övriga domare bör sådana behörighetskrav införas.

9 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: De föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2018.

Regeringens bedömning: Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att bestämmelserna träder i kraft den 1 januari 2012.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot utredningens förslag och bedömning.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. I promemorian föreslås att lagändringarna träder i kraft den 1 juli 2014.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot promemorians förslag och bedömning.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Förslaget om att grundläggande bestämmelser ska införas i lag om fördelning av mål och ärenden mellan enskilda domare behöver inför ikraftträdandet kompletteras av mer detaljerade föreskrifter om fördelning i domstolarnas arbetsordning eller liknande dokument. De förslag som regeringen lämnar i övrigt kräver inga förberedande insatser i någon större omfattning. Regeringen anser att lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. De bör därför träda i kraft den 1 juli 2018.

Utgångspunkten när det gäller processrättslig lagstiftning är att nya regler blir tillämpliga genast efter ikraftträdandet. Det finns inget behov av övergångsbestämmelser.

10 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslagen leder till ökad transparens och kan bidra till stärkt rättssäkerhet, minskad sårbarhet för enskilda domstolar och en ökad effektivitet. Detta är till fördel för enskilda och minskar kostnaderna för det allmänna. Eventuella kostnadsökningar för Sveriges Domstolar och Domarnämnden ryms inom befintliga anslag.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot utredningens bedömning.

Promemorians bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemorian görs bedömningen att förslagen kan leda till marginella kostnadsökningar för det allmänna, vilka bör rymmas inom befintliga budgetramar.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot promemorians bedömning.

Skälen för regeringens bedömning: De förslag som regeringen nu lägger fram syftar till att stärka domstolarnas och domarnas oberoende och opartiska ställning. Genom att införa grundläggande bestämmelser om fördelningen av mål och ärenden mellan enskilda domare ökar transparensen och stärks rättssäkerheten i förfarandet.

Regleringen av ordförandeskapet vid kollegial handläggning överensstämmer i stora delar med det som redan gäller enligt bestämmelser i förordning och praxis. En skillnad från nuvarande ordning är dock förslaget om en möjlighet för tingsrätt och förvaltningsrätt att anlita den som tidigare varit ordinarie domare att tjänstgöra som ordförande, vilket i praktiken kommer att få störst effekt i tingsrätt där kollegial handläggning är mer vanligt förekommande. Med en uttrycklig lagreglering av ordförandeskapet ökar förutsebarheten i förfarandet. Förslagen syftar även till att göra enskilda domstolar mindre sårbara och att Sveriges Domstolars samlade resurser ska kunna nyttjas på ett mer ändamålsenligt sätt. Förslaget om att det i vissa andra fall ska kunna göras undantag från huvudregeln om vem som ska vara ordförande bland flera behöriga domare har samma syfte. Ytterst bör förslagen i dessa delar leda till en snabbare och mer effektiv handläggning, vilket är till fördel för enskilda och minskar kostnaderna för det allmänna. Förslagen kan även få viss betydelse för domaryrkets attraktivitet genom att det skapas en större möjlighet att fördela arbetsbördan mellan domarna på ett mer rationellt sätt.

Införandet av mer enhetliga behörighetskrav för olika slags särskilda ledamöter i domstol syftar till att upprätthålla allmänhetens förtroende för domstolarna. Förslaget kan medföra en viss ökning av det administrativa arbetet vid domstolarna och även Domarnämnden, som förordnar dessa ledamöter. De eventuella merkostnader som kan uppstå bedöms dock vara av sådan begränsad omfattning att de ryms inom befintliga anslag.

11 Författningskommentar

11.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

1 kap.

1 §

Tingsrätten är allmän underrätt och, om något annat inte är föreskrivet, första domstol.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om tingsrätternas domkretsar.

I paragrafen anges tingsrättens ställning som första instans bland de allmänna domstolarna. Paragrafen innehåller också en upplysning om att regeringen kan meddela föreskrifter om tingsrätternas domkretsar. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

I *andra stycket* tas ordet domsaga bort som synonym beteckning för tingsrättens domkrets.

Även i övrigt ändras paragrafen endast språkligt.

3 f §

Om tingsrätten består av fler än en lagfaren domare gäller följande i fråga om rättens ordförande.

Behörig att vara ordförande är den som

1. är eller har varit ordinarie domare i tingsrätt eller hovrätt, eller

2. regeringen för en viss tid har anställt som lagman eller chefsrådman i tingsrätt.

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

Paragrafen, som är ny, reglerar behörigheten att vara rättens ordförande när tingsrätten handlägger mål i en sammansättning med fler än en lagfaren domare och vem som ska vara ordförande bland flera behöriga domare. Övervägandena finns i avsnitt 5.2 och 5.3.

I *första stycket* anges paragrafens tillämpningsområde, dvs. att den gäller när tingsrätten består av fler än en lagfaren domare. Den är tillämplig i både tvistemål och brottmål.

Andra stycket behandlar behörigheten att vara rättens ordförande. Bestämmelsen motsvarar till viss del 22 § andra stycket förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion. Den som är behörig att vara ordförande är behörig att vara det i tingsrätt i allmänhet. Det innebär att en ordinarie domare i tingsrätt är behörig att utan någon särskild prövning vara ordförande i andra tingsrätter än den där han eller hon har sin fullmaktsanställning. Även ordinarie domare i hovrätt som tjänstgör i en tingsrätt jämföras med tingsrättens egna ordinarie domare när det gäller behörigheten att vara ordförande. Detsamma gäller sådana befordrade domare i tingsrätt, lagmän eller chefsrådmän, som regeringen har anställt för en viss tid. Även den som har varit ordinarie domare i tingsrätt eller hovrätt är till följd av sin tidigare domaranställning behörig

att vara ordförande. För en tidigare ordinarie domare krävs det därmed inte heller något särskilt beslut för att han eller hon ska vara behörig att vara ordförande.

I *tredje stycket* anges vem som ska vara ordförande bland flera behöriga domare. Första och andra meningen anger huvudregeln. Den är en kodifiering av de principer som redan tillämpas i domstolarna och någon ändring i sak är inte avsedd. Huvudregeln innebär att ordföranden ska vara den domare som har högst befattning eller, bland domare med samma befattning, den domare som har längst tjänstgöringstid i befattningen. Eftersom huvudregeln endast omfattar domare som för närvarande innehar en befattning innebär den samtidigt att rättens ordförande som utgångspunkt ska vara en ordinarie domare, eller en därmed jämställd visstidsanställd befordrad domare i tingsrätt.

Frågan om vem av de domare som ingår i rätten som enligt första meningen har högst befattning avgörs endast utifrån de vedertagna domarbefattningar som framgår av bl.a. rättegångsbalken och lagen (2010:1390) om utnämning av ordinarie domare. Att en domare internt inom domstolen har getts ett visst funktionsansvar eller vissa chefsuppgifter, t.ex. beredningsansvar eller ställföreträdarskap, innebär inte att personen har en högre befattning.

Andra meningen ger uttryck för den s.k. senioritetsprincipen. I begreppet tjänstgöringstid ligger att principen ska tillämpas på samma sätt som domstolarna hittills har tillämpat den i praxis, vilket innebär att t.ex. en rådman i tingsrätt som tidigare varit rådman i en annan tingsrätt får tillgodoräkna sig den totala anställningstiden från båda anställningarna. Detsamma gäller en rådman som tidigare har varit hovrättsråd.

Tredje meningen innehåller en möjlighet till undantag från huvudregeln. Den innebär att om det finns särskilda skäl, får någon annan av de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande. Undantaget kan endast avse någon av de kategorier av domare som är behöriga att vara ordförande enligt andra stycket. Det medför bl.a. att den som tidigare har varit ordinarie domare i tingsrätt eller hovrätt kan vara ordförande, under förutsättning att det finns särskilda skäl för det. Likaså kan exempelvis en rådman vara ordförande trots att en chefsrådman ingår i rätten, om det finns särskilda skäl för det. De särskilda skäl som kan aktualisera en tillämpning av undantaget ska vara sakliga och objektiva. Det kan t.ex. handla om ett behov av att öka domstolens ordförandekapacitet med hänsyn till arbetsbelastningen. Ett annat skäl kan vara att en domare med specialkunskaper inom ett område som är föremål för prövning i ett komplicerat mål i stället för att vara ordförande kan behöva fokusera på att vara referent i målet. Det kan även vara fråga om att en befordrad domare som ingår i rätten är ny i sin befattning och behöver viss tid för inskolning i ordföranderollen.

4 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska fastställa hur många nämndemän som ska finnas i varje domkrets.

Tingsrätten ska fördela tjänstgöringen mellan nämndemännen efter samråd med dem.

Paragrafen innehåller bestämmelser om behörigheten att bestämma hur många nämndemän som ska finnas i en tingsrätts domkrets och om samråd mellan tingsrätten och nämndemännen vid fördelningen av deras tjänstgöring. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Som en följd av den ändring som görs i 1 § byts i *första stycket* ordet domsaga ut mot domkrets.

Även övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

2 kap.

1 §

Hovrätten är överrätt i mål och ärenden som överklagas från tingsrätten.

I paragrafen anges hovrättens ställning som andra instans bland de allmänna domstolarna. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

I paragrafen görs ett tillägg som tydliggör att hovrätten är överrätt inte bara i mål, utan också i ärenden som överklagas från tingsrätt. Någon ändring i sak i förhållande till vad som gäller i dag är inte avsedd. Övriga ändringar är endast språkliga.

Den hittills gällande *andra meningen*, som anger att hovrätten äger tillsyn över de domstolar som hör under hovrätten, tas bort.

4 b §

Om hovrätten består av fler än en lagfaren domare gäller följande i fråga om rättens ordförande.

Behörig att vara ordförande är den som

1. är eller har varit ordinarie domare i hovrätt, eller

2. regeringen för en viss tid har anställt som hovrättspresident, hovrättslagman eller hovrättsråd tillika vice ordförande på avdelning.

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

Paragrafen, som är ny, reglerar behörigheten att vara rättens ordförande när hovrätten handlägger mål i en sammansättning med fler än en lagfaren domare och vem som ska vara ordförande bland flera behöriga domare. Övervägandena finns i avsnitt 5.2 och 5.3.

Paragrafen överensstämmer i sak med de bestämmelser för tingsrätt som införs 1 kap. 3 f §, se författningskommentaren till den paragrafen. Vidare motsvarar paragrafen till viss del hittills gällande 23 § förordningen (1996:379) med hovrättsinstruktion.

3 kap.

1 §

Högsta domstolen är överrätt i mål och ärenden som överklagas från hovrätten.

I paragrafen anges Högsta domstolens ställning som högsta instans bland de allmänna domstolarna. Övervägandena finns i avsnitt 7.2.

Paragrafen ändras på motsvarande sätt som den hittills gällande första meningen i 2 kap. 1 § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen.

5 c §

Om rätten består av fler än en ledamot ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara rättsens ordförande. Bland ordinarie ledamöter med samma befattning ska den som har längst anställningstid vara ordförande.

Paragrafen, som är ny, reglerar ordförandeskapet när Högsta domstolen består av fler än en ledamot. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.

I paragrafen föreskrivs att om Högsta domstolen består av fler än en ledamot ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara ordförande. Bland ordinarie ledamöter med samma befattning ska den som har längst anställningstid vara ordförande. Bestämmelserna är en kodifiering av de principer som redan tillämpas av domstolen och någon ändring i sak är inte avsedd.

Av paragrafen följer att endast en ordinarie ledamot i Högsta domstolen är behörig att vara ordförande. Ett pensionerat justitieråd som tjänstgör som tillfällig ersättare enligt 3 kap. 4 § fjärde stycket kan alltså inte vara ordförande. Detsamma gäller ett justitieråd i Högsta förvaltningsdomstolen som tjänstgör i Högsta domstolen enligt bestämmelsen i 3 kap. 5 § femte stycket om korsvis tjänstgöring.

4 kap.

5 §

Nämndemän utses genom val.

Om det i en *domkrets* ingår mer än en kommun eller, utöver en eller flera kommuner, en del av en annan kommun, ska tingsrätten *fördela* antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till kommunernas respektive kommundelens folkmängd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska för varje län eller del av län inom en hovrätts domkrets fastställa det antal nämndemän i *hovrätten* som ska utses.

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur de som ska tjänstgöra som nämndemän i tingsrätt eller hovrätt utses. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § byts i *andra stycket* domsaga ut mot domkrets.

Även i övrigt ändras paragrafen endast språkligt.

8 §

En nämndeman utses för fyra år. Den som har fyllt sextio år får avgå som nämndeman. Domstolen får entlediga en nämndeman som visar giltigt hinder.

Domstolen ska entlediga en nämndeman som genom att begå brott eller på annat sätt har visat sig olämplig för uppdraget.

Om en nämndeman inte längre är valbar eller behörig upphör nämndemannens uppdrag. Fullmäktige får dock besluta att en nämndeman som till följd av ändrad folkbokföring inte längre är valbar får ha kvar sitt uppdrag under resten av tjänstgöringstiden.

Om en nämndemans uppdrag upphör under tjänstgöringstiden utses en ny nämndeman för den tid som återstår. Om antalet nämndemän inom *domkretsen ändras* får en nytillträdande nämndeman utses för kortare tid än som följer av första stycket.

Paragrafen innehåller bestämmelser om bl.a. tjänstgöringstid för och entledigande av nämndemän. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § byts i *fjärde stycket* domsagan eller länet ut mot domkretsen, som därmed används för både tingsrätt och hovrätt.

Även övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

11 a §

En fördelning av mål och ärenden mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målens eller ärendenas utgång.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om fördelning av mål och ärenden mellan enskilda domare. Övervägandena finns i avsnitt 4.

I *första meningen* anges att en fördelning av mål och ärenden ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Det ska finnas en transparent ordning för hur mål och ärenden knyts till en viss domare som en part, utomstående betraktare eller anställd vid domstolen vid behov kan ta del av. Kriterierna behöver vara anpassade efter den enskilda domstolens individuella behov och förutsättningar och komma till uttryck i domstolens arbetsordning eller liknande dokument.

I *andra meningen* anges att fördelningen inte får vara ägnad att påverka målens eller ärendenas utgång. Målet eller ärendet får alltså inte styras till en viss domare för att främja eller förhindra ett visst beslut. Kravet på en opartisk rättskipning följer även av bestämmelserna om jäv i 13 §.

Bestämmelserna om fördelning av mål och ärenden är tillämpliga vid såväl en ursprunglig fördelning som en senare omfördelning, om en sådan behöver göras.

16 kap.

1 §

Om det vid en överläggning till dom eller beslut framförs skiljaktiga meningar ska omröstning ske.

Vid omröstningen ska den yngste i rätten yttra sig först. Därefter ska ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten. Ordföranden ska säga sin mening sist. Om någon av ledamöterna har berett målet ska dock han eller hon alltid säga sin mening först.

Var och en ska ange skälen för sin mening.

Paragrafen reglerar när omröstning ska ske i tvistemål och i vilken ordning ledamöterna ska säga sin mening. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Andra stycket ändras på så sätt att det anges att ordföranden ska säga sin mening sist. Detta gäller även om det i rätten finns någon ledamot med högre befattning eller längre tjänstgöringstid. Sedan tidigare gäller att en ledamot som har berett målet ska säga sin mening först. Genom fjärde meningens klargörs att denna regel är tillämplig även på ordföranden och därmed har företrädare framför den nya regeln om att ordföranden ska säga sin mening sist. Om ordföranden är den som har berett målet ska han eller hon alltså säga sin mening först och i annat fall ska han eller hon säga sin mening sist.

Övriga ändringar är endast språkliga.

4 §

Om det vid en omröstning framförs fler meningar än två utan att någon av dem ska gälla enligt 3 §, gäller följande.

Om omröstningen gäller pengar eller något annat som utgör en viss mängd, ska rösterna för den största mängden läggas samman med rösterna för den näst största. Om det behövs ska sammanläggningen fortsätta efter samma grund till dess någon mening ska gälla enligt 3 §.

I annat fall ska den mening som har fått flest röster gälla. Har flera meningar fått lika många röster gäller den mening som biträtts av ordföranden eller, om han eller hon inte biträtt någon av dessa meningar, den mening som biträtts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

I paragrafen regleras hur resultatet av en omröstning i tvistemål ska bestämmas i de fall där det förekommer fler än två meningar, utan att någon av dem samlar mer än hälften av rösterna eller samlar hälften av dem inklusive ordförandens. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Paragrafen delas upp i tre stycken.

I första stycket anges paragrafens tillämpningsområde, dvs. att den ska tillämpas om det framförs fler meningar än två utan att någon av dem ska gälla enligt 3 §.

Andra stycket reglerar sådana situationer där omröstningen gäller en fråga om pengar eller annat som utgör en viss mängd. Det överensstämmer i sak med motsvarande del av paragrafens hittills gällande lydelse men ges delvis en annan språklig utformning.

I tredje stycket regleras hur omröstningsresultatet ska fastställas om det inte kan göras enligt 3 § eller paragrafens andra stycke. I sak överensstämmer tredje stycket med motsvarande del av paragrafens hittills gällande lydelse. Det klargörs dock att den mening som ordföranden biträder alltid gäller, så länge det inte finns någon mening som har fått fler röster än denna. Ordförandens utslagsröst i en sådan situation påverkas alltså inte av att det beträffande en mening som har fått lika många röster som den som biträtts av ordföranden ingår en ledamot med högre befattning eller längre tjänstgöringstid än ordföranden.

29 kap.

1 §

Om det vid *en* överläggning till dom eller beslut framförs skiljaktiga meningar *ska* omröstning ske.

Vid omröstningen *ska* den yngste i rätten yttra sig *först*. Därefter *ska* ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten. *Av de ledamöter som är lagfarna ska ordföranden säga sin mening sist. Om en av de ledamöterna har berett målet ska dock han eller hon alltid säga sin mening först.* Om nämndemän ingår i rätten *ska de säga sin mening efter övriga ledamöter.*

Var och en *ska* ange *skälen* för sin mening.

Paragrafen reglerar när omröstning ska ske i brottmål och i vilken ordning ledamöterna ska säga sin mening. Övervägandena finns i avsnitt 6.

Ändringarna i *andra stycket* motsvarar de ändringar som görs i 16 kap.

1 § *andra stycket*, se författningskommentaren till den paragrafen.

Övriga ändringar är endast språkliga.

3 §

Vid omröstning *ska* den mening som omfattas av mer än hälften av ledamöterna *gälla*. Om någon mening har fått hälften av rösterna och denna är den lindrigaste eller minst ingripande för den tilltalade, *ska* den meningen *gälla*. Om ingen mening *kan* anses som lindrigare eller mindre ingripande, gäller den mening som fått hälften av rösterna, bland dem ordförandens.

Om det framförs *fler* meningar än två utan att någon av dem *ska* gälla, *ska* de röster som är *minst förmånliga* för den tilltalade läggas samman med de röster som är *näst* minst förmånliga för honom *eller henne*. Om det behövs *ska* sammanläggningen fortsätta till dess någon mening *ska* gälla. Kan inte någon mening anses som *minst förmånlig* för den tilltalade, *ska* den mening som har fått flest röster *gälla*. Har flera meningar fått lika många röster gäller den *mening* som biträtts av *ordföranden eller, om han eller hon inte biträtt någon av dessa meningar, den mening som biträtts av* den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Ingen mening *ska* anses lindrigare eller mindre ingripande än någon annan mening vid omröstning enligt 2 § tredje stycket.

I paragrafen regleras hur resultatet av omröstningen ska fastställas i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 6.

I *andra stycket* anges hur omröstningsresultatet ska fastställas om fler än två meningar framförts i en och samma omröstning, utan att någon av dem ska gälla enligt första stycket. Ändringarna i *andra stycket* motsvarar de ändringar som görs i 16 kap. 4 § tredje stycket, se författningskommentaren till den paragrafen.

I övrigt ändras paragrafen endast språkligt.

11.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

19 kap.

8 §

En överförmyndare, ledamot i en överförmyndarnämnd och ersättare ska ha rösträtt vid val av kommunfullmäktige och vara folkbokförd i kommunen. Den som är i konkurs eller har förvaltare får inte ha ett sådant uppdrag.

En lagfaren person i tingsrätt får inte vara överförmyndare, ledamot i en överförmyndarnämnd eller ersättare inom domkretsen, om inte regeringen i ett särskilt fall ger tillstånd till det.

Den som har ett uppdrag som överförmyndare, ledamot i en överförmyndarnämnd eller ersättare får avsäga sig uppdraget endast om han eller hon

- 1. har fullgjort ett sådant uppdrag under de senaste fyra åren,*
- 2. har fyllt sextio år, eller*
- 3. uppger något annat hinder, som godkänns av kommunfullmäktige.*

Paragrafen reglerar uppdraget som överförmyndare, ledamot i en överförmyndarnämnd och deras ersättare. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Andra stycket ändras på så sätt att domsagan byts ut mot domkretsen. Ändringen görs som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, som innebär att ordet domsaga tas bort som synonym för tingsrättens domkrets.

Även i övrigt ändras paragrafen endast språkligt och redaktionellt.

11.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled

4 kap.

44 §

Styrelsen ska för varje domkrets där flottleden framgår utse minst ett ombud som strandägare och andra kan vända sig till med anmälningar enligt 9 § och andra framställningar som gäller flottleden och flottningen i den. Ombudet ska vara bosatt inom orten och hans eller hennes namn och adress ska årligen, inom den tid som bestäms i reglementet, anmälas hos länsstyrelsen för att införas i den förteckning som anges i 76 a §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om det ombud som ska utses av flottningsstyrelsen. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Paragrafen ändras på så sätt att domsaga byts ut mot domkrets. Ändringen görs som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, som innebär att ordet domsaga tas bort som synonym för tingsrättens domkrets.

Även övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

11.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1933:269) om ägfred

4 kap.

24 §

Förrättningsmannen ska, om han eller hon finner det nödvändigt eller någon av sakägarna begär det, vid förrättningen biträddas av två gode män, som av sakägarna eller, om dessa inte kommer överens, av förrättningsmannen ska utses bland dem som är valda till nämndemän i *domkretsen* eller till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

I sådana fall, där synförrättning handläggs utan biträde av gode män, ska vad i denna lag är stadgat om synemännen i tillämpliga delar gälla förrättningsmannen. Bestäms under förrättningens gång att gode män ska tillkallas påverkar detta inte åtgärd som vidtagits dessförinnan.

Har synemännen olika meningar, gäller den mening de flesta har. Har alla var sin mening och kan man inte enas gäller förrättningsmannens.

I paragrafen finns vissa bestämmelser om synförrättning. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Paragrafen ändras på så sätt att domsaga byts ut mot domkretsen. Ändringen görs som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, som innebär att ordet domsaga tas bort som synonym för tingsrättens domkrets.

Även övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

5 kap.

49 §

Avser försummelsen underhåll av stängsel och bättrar den försumlige inte ofördröjligen efter tillsägelse, får den som stängselskyldigheten gäller mot och som kan av försummelsen lida men, hålla syn genom två för uppdraget lämpliga personer, mot vilka inte förekommer jäv som gäller mot domare. Av synemännen ska den ene vara nämndeman i *domkretsen* eller god man vid fastighetsbildningsförrättningar. Har den försumlige i god tid kallats till synen och blir bristen vid synen vitsordad, förelägger honom synemännen viss tid, inte kortare än fem dagar, inom vilken han ska ha botat bristen, vid äventyr att denna annars får avhjälpas av den, som påkallat synen. Denne får efter utgången av sagda tid, till uttrönande av huruvida vid synen befunda brister blivit avhjälpna, låta anställa efterbesiktning i samma ordning som om syn stadgats; dock är efterbesiktning inte av nöden, om den försumlige avlämnat skriftligt erkännande, att åtgärd för bristens avhjälpande inte vidtagits. Därefter har den, som fordrar rättelse, rätt till utmätning hos den försumlige inte mindre för kostnaden för synen och för efterbesiktning, där sådan erfordrats, än även för det belopp, vartill det eftersatta arbetet av synemännen uppskattats, samt är skyldig att därefter ofördröjligen ombesörja arbetets utförande. Nöjes inte den andre däråt, får han eller hon väcka talan om klander hos mark- och miljödomstolen inom en månad efter utmätningen. Försitts denna tid, är rätten till talan förlorad.

Den som fordrar rättelse har också, om bristen inte ofördröjligen efter tillsägelse avhjälpas, rätt att själv bota denna och sedan av den försumlige få betalning för vad arbetet visas skäligen ha kostat.

Vad här ovan är stadgat om stängsels underhåll har motsvarande tillämpning, där någon brister i underhåll av hägnad kring betesmark, som upplåtits enligt denna lag.

I paragrafen finns vissa bestämmelser om syneförrättning. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Paragrafen ändras på så sätt att domsaga byts ut mot domkretsen. Ändringen görs som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, som innebär att ordet domsaga tas bort som synonym för tingsrättens domkrets.

11.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

2 §

Högsta förvaltningsdomstolen prövar

1. överklaganden av en kammarrätts beslut enligt förvaltningsprocesslagen (1971:291),

2. överklaganden av andra beslut i förvaltningsärenden som enligt lag ska göras till domstolen, och

3. ansökningar om resning och återställande av försutten tid i andra fall än som anges i 8 §.

Högsta förvaltningsdomstolen prövar som första domstol om ett justitieråd i Högsta domstolen ska skiljas eller avstängas från sin anställning eller vara skyldig att genomgå läkarundersökning. *Högsta förvaltningsdomstolen är i övrigt första domstol i mål beträffande vilka detta föreskrivs i lag.*

Paragrafen reglerar Högsta förvaltningsdomstolens behörighet. Övervägandena finns i avsnitt 7.1.

I *andra stycket* införs en upplysningsbestämmelse, motsvarande den som för Högsta domstolen finns i 3 kap. 3 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken, om att domstolen utöver behörigheten som framgår av paragrafen även är första domstol när det föreskrivs i lag. Så är fallet när domstolen prövar ansökningar enligt lagen (2006:304) om rättsprövning av vissa regeringsbeslut.

4 d §

Om rätten består av fler än en ledamot ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara rättsens ordförande. Bland ordinarie ledamöter med samma befattning ska den som har längst anställningstid vara ordförande.

Paragrafen, som är ny, reglerar ordförandeskapet när Högsta förvaltningsdomstolen består av fler än en ledamot. Övervägandena finns i avsnitt 5.4.

Paragrafen motsvarar bestämmelserna för Högsta domstolen som införs i 3 kap. 5 c § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen.

13 c §

Om kammarrätten består av fler än en lagfaren ledamot gäller följande i fråga om rättsens ordförande.

Behörig att vara ordförande är den som

1. är eller har varit ordinarie domare i kammarrätt, eller

2. regeringen för en viss tid har anställt som kammarrättspresident, kammarrättslagman eller kammarrättsråd tillika vice ordförande på avdelning.

Den av de behöriga ledamöterna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga ledamöter med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga ledamöterna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

Paragrafen, som är ny, reglerar behörigheten att vara rättens ordförande när kammarrätten handlägger mål i en sammansättning med fler än en lagfaren ledamot och vem som ska vara ordförande bland flera behöriga ledamöter. Övervägandena finns i avsnitt 5.2 och 5.3.

Paragrafen motsvarar i sak bestämmelserna för hovrätt som införs i 2 kap. 4 b § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen. Vidare motsvarar paragrafen till viss del hittills gällande 22 § förordningen (1996:380) med kammarrättsinstruktion.

18 a §

Om förvaltningsrätten består av fler än en lagfaren domare gäller följande i fråga om rättens ordförande.

Behörig att vara ordförande är den som

- 1. är eller har varit ordinarie domare i förvaltningsrätt eller kammarrätt, eller*
- 2. regeringen för en viss tid har anställt som lagman eller chefsrådman i förvaltningsrätt.*

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska vara ordförande. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de behöriga domarna än den som har högst befattning eller längst tjänstgöringstid vara ordförande.

Paragrafen, som är ny, reglerar behörigheten att vara rättens ordförande när förvaltningsrätten handlägger mål i en sammansättning med fler än en lagfaren domare och vem som ska vara ordförande bland flera behöriga domare. Övervägandena finns i avsnitt 5.2 och 5.3.

Paragrafen motsvarar i sak bestämmelserna för tingsrätt som införs i 1 kap. 3 f § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen.

29 §

En fördelning av mål mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målets utgång.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om fördelning av mål mellan enskilda domare. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Paragrafen motsvarar i sak bestämmelserna för allmän domstol som införs i 4 kap. 11 a § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen.

11.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

3 kap.

9 a §

När Arbetsdomstolen sammanträder med fler än en lagfaren domare är en ordförande eller en vice ordförande behörig att föra ordet.

Den av de behöriga domarna som har högst befattning ska föra ordet. Bland behöriga domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid föra ordet.

Paragrafen, som är ny, reglerar vem som ska vara rättens ordförande – föra ordet – när Arbetsdomstolen sammanträder med fler än en lagfaren domare. Paragrafen motsvarar i huvudsak den hittills gällande regleringen i 6 a § första meningen och 13 § förordningen (1998:1137) med instruktion för Arbetsdomstolen. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

I *första stycket* anges att en ordförande eller en vice ordförande är behörig att föra ordet när Arbetsdomstolen sammanträder med fler än en lagfaren domare.

I *andra stycket* regleras vem som ska föra ordet bland flera behöriga domare. Stycket är en kodifiering av de principer som redan tillämpas i Arbetsdomstolen och någon ändring i sak är inte avsedd. I första hand ska den domare som har högst befattning föra ordet. Bland domare med samma befattning ska den som har längst tjänstgöringstid i befattningen föra ordet. Stycket motsvarar i huvudsak bestämmelserna för tingsrätt som införs i 1 kap. 3 f § tredje stycket rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen, dock med den skillnaden att det inte finns någon möjlighet till undantag.

9 b §

En fördelning av mål mellan enskilda domare ska vara baserad på objektiva kriterier som domstolen fastställt i förväg. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målens utgång.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om fördelning av mål mellan enskilda domare. Övervägandena finns i avsnitt 4.

Paragrafen motsvarar i sak bestämmelserna för allmän domstol som införs i 4 kap. 11 a § rättegångsbalken, se författningskommentaren till den paragrafen.

11.7 Förslaget till lag om ändring i fastighetstaxeringslagen (1979:1152)

21 kap.

9 §

En värderingsteknisk ledamot i förvaltningsrätten ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Ledamoten ska ha sakkunskap i fråga om fastighetsvärdering. Bland de värderingstekniska ledamöterna ska det finnas sådan sakkunskap om olika slag av fastigheter.

Bestämmelsen i 20 § andra stycket lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar ska också tillämpas på en värderingsteknisk ledamot.

I paragrafen finns bestämmelser om värderingstekniska ledamöter i förvaltningsrätt. Övervägandena finns i avsnitt 8.

I första stycket införs konkursfrihet som ett ytterligare behörighetskrav för värderingstekniska ledamöter i förvaltningsrätt.

Övriga ändringar är endast språkliga.

11.8 Förslaget till lag om ändring i sjölagen (1994:1009)

21 kap.

11 §

För varje tingsrätt som får ta upp dispaschmål ska Sjöfartsverket varje år upprätta en förteckning som består av minst tolv personer som är kunniga i handel och sjöfart och som är lämpliga att tjänstgöra som särskilda ledamöter i dispaschmål. Rätten ska för varje mål utse tre av personerna i förteckningen att tjänstgöra som särskilda ledamöter. Om det föreskrivna antalet ledamöter inte kan utses från förteckningen på grund av förfall eller något annat hinder ska rätten utse någon annan lämplig person att vara särskild ledamot.

Den som ska tjänstgöra som särskild ledamot ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Den särskilda ledamoten har rätt till ersättning av allmänna medel enligt bestämmelser som meddelas av regeringen.

I paragrafen finns bestämmelser om särskilda ledamöter i dispaschmål. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Första stycket ändras på så sätt att domsaga tas bort. Ändringen görs som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, som innebär att ordet domsaga tas bort som synonym för tingsrättens domkrets.

Även i övrigt ändras paragrafen endast språkligt.

11.9 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

16 kap.

3 §

Om rätten vid handläggningen av ett mål i Migrationsöverdomstolen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse får målet eller, om det är möjligt, en

viss fråga i målet avgöras av Migrationsöverdomstolen med sju lagfarna ledamöter. *Behörig att vara rättens ordförande i ett sådant fall är den som är kammarrättspresident eller kammarrättslagman.*

Paragrafen innehåller bestämmelser om s.k. förstärkt sammansättning i Migrationsöverdomstolen. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

I paragrafen införs en bestämmelse om att den som är kammarrättspresident eller kammarrättslagman är behörig att vara rättens ordförande i mål eller en viss fråga i mål som avgörs med sju lagfarna ledamöter. Bestämmelsen motsvarar i sak den hittills gällande regleringen i 22 a § första meningen förordningen (1996:380) med kammarrättsinstruktion. Av 16 kap. 1 § andra stycket utlänningslagen följer att bestämmelsen gäller i stället för den allmänna bestämmelsen om behörigheten att vara ordförande i kammarrätt som införs i 13 c § andra stycket lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar. Vem som ska vara ordförande bland flera behöriga ledamöter i den förstärkta sammansättningen avgörs dock med tillämpning av den allmänna bestämmelsen i 13 c § tredje stycket lagen om allmänna förvaltningsdomstolar.

I övrigt ändras paragrafen endast språkligt.

11.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall

1 §

När det av lag eller *någon* annan författning följer att behörig domstol är tingsrätten i den ort där en juridisk person eller dess styrelse har sitt säte gäller, om kommunen där sätet finns ingår i mer än en *domkrets*, att den tingsrätt inom vars *domkrets* den juridiska personen har sin postadress *ska* vara behörig.

Saknar den juridiska personen postadress inom någon av de *domkretsar* som kommunen ingår i, *ska* i stället den tingsrätt inom vars *domkrets* kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder *vara behörig*.

Paragrafen innehåller regler för hur bestämmelser om domstols behörighet som utgår från en juridisk persons hemvist ska tillämpas om den juridiska personen har säte i en kommun som ingår i flera domkretsar. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.

Paragrafen ändras på så sätt att domsaga byts ut mot domkrets. Ändringen görs som en följd av ändringen i 1 kap. 1 § rättegångsbalken, som innebär att ordet domsaga tas bort som synonym för tingsrätts domkrets. Även övriga ändringar i paragrafen är endast språkliga.

11.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar

2 kap.

1 §

I mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och tekniska råd.

I mark- och miljödomstolen dömer också särskilda ledamöter.

Rättens ordförande ska alltid vara en lagfaren domare. När rätten består av fler än en lagfaren domare tillämpas bestämmelserna i 1 kap. 3 f § rättegångsbalken i en mark- och miljödomstol och bestämmelserna i 2 kap. 4 b § rättegångsbalken i Mark- och miljööverdomstolen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om mark- och miljödomstols och Mark- och miljööverdomstolens ledamöter. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

I *tredje stycket*, som är nytt, anges att rättens ordförande alltid ska vara en lagfaren domare. Detta har hittills framgått av bestämmelserna om rättens sammansättning i 4, 6 och 10 §§. I stycket anges också att rättegångsbalkens bestämmelser om ordförandeskapet vid kollegial handläggning i tingsrätt och hovrätt i 1 kap. 3 f § och 2 kap. 4 b § ska tillämpas när mark- och miljödomstolarna består av fler än en lagfaren domare, se författningskommentaren till de paragraferna.

3 §

I lagen (2010:1390) om utnämning av ordinarie domare finns bestämmelser om utnämning av tekniska råd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer anställer vikarier för tekniska råd och förordnar de särskilda ledamöterna i mark- och miljödomstol. Den som ska tjänstgöra som särskild ledamot ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer utser vilka av de lagfarna domarna i tingsrätt och Svea hovrätt som ska tjänstgöra i mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen.

I paragrafen finns bestämmelser om utnämning, förordnande och utseende av de ledamöter som ska ingå i rätten i mark- och miljödomstol och i Mark- och miljööverdomstolen. Övervägandena finns i avsnitt 8.

I *andra stycket* införs behörighetskrav för den som ska tjänstgöra som särskild ledamot i mark- och miljödomstol. En särskild ledamot ska vara svensk medborgare och får inte vara underårig, i konkurs eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Dessa krav motsvarar vad som i allmänhet gäller för den som är domare.

I övrigt ändras paragrafen endast språkligt.

4 §

I ett mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare och av ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Havs- och

vattenmyndighetens, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde eller av vatten- och avloppsfrågor. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet, av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden eller av vatten- och avloppsfrågor. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet motiverar det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde om det inte med hänsyn till målets omfattning och svårighetsgrad är tillräckligt att rätten består av ordföranden och ett tekniskt råd.

Utöver det som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Om rätten utökas med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättens sammansättning i mål där mark- och miljödomstolen är första instans. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

Som en följd av den ändring som görs i 2 kap. 1 § tas den hittills gällande regeln i *första stycket* om att den lagfarna domaren ska vara rättens ordförande bort.

6 §

I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen ska, om inte annat följer av andra eller tredje stycket eller 7 §, rätten vid avgörande i sak bestå av en lagfaren domare och ett tekniskt råd.

I stället för det tekniska rådet får ytterligare en lagfaren domare ingå i *rätten*, om målets beskaffenhet föranleder det. Om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det, får rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling.

Vid avgörande i sak av en tillståndsfråga enligt miljöbalken ska rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling, om målet inte är av enkel beskaffenhet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättens sammansättning i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

Som en följd av den ändring som görs i 2 kap. 1 § tas den hittills gällande regeln i *första stycket* om att den lagfarna domaren ska vara rättens ordförande bort.

I övrigt görs en ändring av korrekturkaraktär.

10 §

I ett mål eller ärende som har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen ska rätten bestå av minst fyra ledamöter, av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. Minst fyra lagfarna domare ska dock alltid delta i rätten, om tre lagfarna domare har ingått i rätten i mark- och miljödomstolen. Om en av de lagfarna domarna får förhindra sedan *en* huvudförhandling eller *någon* annan handläggning har påbörjats, är rätten ändå domförför. Fler än fem ledamöter får inte delta. Tekniskt råd ska alltid ingå i rätten, om det inte är uppenbart obehövligt.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd eller vid prövning av en ansökan om resning eller återställande av försutten tid eller en klagan över

domvilla ska Mark- och miljööverdomstolen bestå av tre lagfarna domare. Ett tekniskt råd får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna domarna.

Om det i rätten ska ingå andra än lagfarna domare bestämmer rättens ordförande med hänsyn till de frågor som prövas i målet vilka som ska ingå.

Vid avskrivning efter återkallelse får rätten bestå av en lagfaren domare.

Paragrafen innehåller bestämmelser om Mark- och miljööverdomstolens sammansättning. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

Som en följd av den ändring som görs i 2 kap. 1 § tas den hittills gällande regeln i *första stycket* om att en av de lagfarna domarna ska vara rättens ordförande bort.

11.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (2016:188) om patent- och marknadsdomstolar

2 kap.

1 §

I Patent- och marknadsdomstolen och Patent- och marknadsöverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och patentråd.

I domstolarna dömer också tekniska och ekonomiska experter och nämndemän. Patentråd och tekniska experter benämns i denna lag tekniska ledamöter.

Rättens ordförande ska alltid vara en lagfaren domare. *När rätten består av fler än en lagfaren domare tillämpas bestämmelserna i 1 kap. 3 f § rättegångsbalken i Patent- och marknadsdomstolen och bestämmelserna i 2 kap. 4 b § rättegångsbalken i Patent- och marknadsöverdomstolen.*

Paragrafen innehåller bestämmelser om patent- och marknadsdomstolarnas ledamöter. Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

I *tredje stycket* införs en bestämmelse som anger att rättegångsbalkens bestämmelser om ordförandeskapet vid kollegial handläggning i tingsrätt och hovrätt i 1 kap. 3 f § och 2 kap. 4 b § ska tillämpas när patent- och marknadsdomstolarna består av fler än en lagfaren domare, se författningskommentaren till de paragraferna.

Sammanfattning av betänkandet En reformerad domstolslagstiftning (SOU 2011:42)

Bilaga 1

Uppdraget

Utredningen har haft i uppdrag att lämna förslag till en lag om domstolar och domare. Vi har haft att överväga vilka bestämmelser som bör ingå i en sådan lag. En utgångspunkt har varit att de bestämmelser om domstolar och domare som finns i bl.a. rättegångsbalken och lagen om allmänna förvaltningsdomstolar bör samlas i lagen. En annan utgångspunkt har varit att bestämmelser som enbart rör rättegången inte bör ingå i den nya lagen. I sammanhanget har en särskild fråga varit vilka bestämmelser om domstolar och domare som bör finnas i lag och vilka som bör föreskrivas i förordning.

Vi har vidare haft i uppdrag att genomföra en översyn av de befintliga domaranställningarna och chefsstrukturen i de allmänna domstolsslagen. I uppdraget har ingått att överväga behovet av att dels förändra den befintliga chefsstrukturen i domstolarna, dels skapa nya befordrade befattningar som inte innebär chefskap.

Därutöver har vi i tilläggsdirektiv fått i uppdrag att analysera behovet av lagändringar till följd av vissa ändringar i regeringsformen som trädde i kraft den 1 januari 2011. Dessa delar av uppdraget har avsett dels frågan om justitieråd i Högsta domstolen ska kunna förordnas att tjänstgöra i Högsta förvaltningsdomstolen och vice versa, dels frågan om krav på svenskt medborgarskap för den som, utan att vara ordinarie domare, utövar rättskipningsuppgifter.

I uppdraget har ingått att lägga fram de författningsförslag som övervägandena föranleder och även lämna förslag i andra avseenden som uppdraget kan ge anledning till. Det har stått oss fritt att föreslå sakliga ändringar i de nuvarande bestämmelserna om domstolar och domare i lag och förordning.

Betydelsen av självständiga domare

En grundläggande utgångspunkt för vårt arbete har varit vikten av att domstolarnas självständighet garanteras. Enligt regeringsformen får ingen myndighet, inte heller riksdagen, bestämma hur en domstol ska döma i det enskilda fallet eller hur en domstol i övrigt ska tillämpa en rättsregel i ett särskilt fall. Denna självständighet är fundamental för att domstolarna ska kunna fylla sina funktioner i samhället.

Självständighetsfrågan har flera sidor. En sådan är att domstolarna och domarna ska vara skyddade mot otillbörlig påverkan från omvärlden. Detta har föranlett bl.a. att ordinarie domare har ett förstärkt anställningsskydd enligt regeringsformen. Regeringsformen föreskriver vidare att bestämmelser om domstolarnas rättskipningsuppgifter, om huvuddragen i deras organisation och om rättegången ska meddelas i lag. Vi har sett över den nuvarande regleringen och föreslår att vissa

bestämmelser som i dag finns föreskrivna i förordning i stället ska föreskrivas i lag. Hit hör bland annat regler om rättens sammansättning.

En annan sida är den enskilde domarens självständighet i förhållande till domstolschefen och andra anställda. Denna domstolsinterna självständighet har under senare år återopats i diskussioner kring domstolschefers tillsättande av mellanchefer och kring individuella domarlöner. Vi har haft att överväga den förra frågan, men däremot inte frågan om hur domarnas löner ska bestämmas.

När vi övervägt vilken påverkan den domstolsinterna självständigheten bör ha på regelsystemet har vi konstaterat att bestämmelserna ska vara utformade på ett sådant sätt en objektiv iakttagare ska kunna fästa tilltro till rättskipningens oförvitlighet. Viktiga utgångspunkter har i det sammanhanget varit att det är i dömandet och vid utförandet av rättstillämpande uppgifter som domaren är självständig samt att det är för medborgarnas skull som principen om domarens självständighet ska skyddas och upprätthållas.

En ny lag om domstolar och domare

Som anges i våra direktiv ska regelverket om domstolar och domare vara enkelt och tydligt och ge uttryck för domstolarnas och domarnas oberoende.

Vår ambition har varit att skapa en lag som innehåller grundläggande och gemensamma bestämmelser för samtliga domstolar och samtliga domare. En utgångspunkt har som nämnts varit att bestämmelser om förfarandet inte ska tas in i lagen.

I domstolsbegreppet ryms inte endast de *allmänna domstolarna* (tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen), respektive de *allmänna förvaltningsdomstolarna* (förvaltningsrätt, kammarrätt och Högsta förvaltningsdomstolen), utan även specialdomstolarna (Marknadsdomstolen, Arbetsdomstolen, Patentbesvärslagen och Försvarsunderrättsdomstolen).

Även domarbegreppet är mångfacetterat. I första hand inbegrips de juristutbildade domarna som antingen är anställda med fullmakt (ordinarie domare) eller enligt samma regler som gäller för andra statsanställda (icke ordinarie domare). Vid sidan av de juristutbildade domarna finns emellertid andra domare, såsom nämndemän och särskilda ledamöter som ska ingå i rätten vid prövningen av vissa måltyper. Alla dessa befattningar och uppdrag inbegrips i begreppet domare.

Såvitt avser domstolarna föreslår vi att regler väsentligen motsvarande dagens bestämmelser om instansordningarna och om domstolarnas inre organisation tas in i en ny lag om domstolar och domare. Lagen föreslås också innehålla bestämmelser om indelning i domkretsar och om i vilka orter som domstolarna finns.

Den föreslagna lagen innehåller också grundläggande bestämmelser om domarbehörighet. Dessa bestämmelser avser dels vilka befattningar som medför behörighet att döma i domstol, dels vilka krav på medborgarskap, kunskapsprov m.m. som utgör en förutsättning för sådan befattning.

Genom förslaget införs en grundläggande lagreglering för vissa domarbefattningar som enligt den nuvarande ordningen är reglerade endast i förordning. Bl.a. regleras befattningarna assessor, fiskal och notarie, varvid det också framgår vilka begränsningar som finns för domarbehörigheten. Likaså föreslås en lagreglering av möjligheten att tillfälligt anlita exempelvis pensionerade juristdomare.

Vi föreslår att den nuvarande lagen om allmänna förvaltningsdomstolar upphävs i anslutning till att den nya lagen införs. Flertalet av de regler som inte bedöms passa in i lagen om domstolar och domare ska enligt vårt förslag i stället flyttas till förvaltningsprocesslagen.

En ny lag om nämndemän

Bestämmelser om nämndemän finns för närvarande i rättegångsbalken och i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar. Enligt vårt förslag ska de bestämmelserna föras samman i en gemensam lag om nämndemän.

I allt väsentligt motsvarar bestämmelserna i den föreslagna lagen de bestämmelser som gäller i dag. Vi föreslår dock en ändring som innebär att varje domstol i framtiden själv får besluta hur många nämndemän det ska finnas för tjänstgöring i domstolen. Enligt de nuvarande bestämmelserna fastställs det antalet för vissa tingsrätter och förvaltningsrätter av hovrätt eller kammarrätt.

Fördelning av mål mellan enskilda domare

Vårt förslag innebär att en grundläggande bestämmelse om fördelning av mål mellan enskilda domare ska finnas i lag. Varje domstol ska själv besluta hur målen fördelas. Fördelningen ska vara baserad på i förväg fastställda objektiva kriterier. Dessa kriterier ska vara ägnade att medföra en rimlig arbetsfördelning samt ett effektivt utnyttjande av såväl domstolens resurser som domarnas särskilda kunskaper. Av den föreslagna lagbestämmelsen framgår uttryckligen att fördelningen av mål inte får vara ägnad att påverka målets utgång.

Vi föreslår också en ny lagbestämmelse om att den som är jävig att handlägga ett mål inte heller ska få påverka hur målet fördelas. Om samtliga domare vid domstolen är jäviga föreslås dock domstolschefen få förordna en domare vid annan domstol att handlägga målet.

Korsvis tjänstgöring i de högsta domstolarna

Vi föreslår att Högsta domstolen ska kunna förordna justitieråd i Högsta förvaltningsdomstolen att tjänstgöra i Högsta domstolen. På motsvarande sätt ska det vara möjligt att förordna justitieråd i Högsta domstolen att tjänstgöra i Högsta förvaltningsdomstolen.

I anslutning till detta föreslår vi också att det införs ett generellt krav på juristutbildning för att kunna utses till justitieråd i Högsta förvaltningsdomstolen. Enligt de nuvarande bestämmelserna ska minst

två tredjedelar av antalet justitieråd i Högsta förvaltningsdomstolen ha sådan utbildning.

Krav på svenskt medborgarskap för den som, utan att vara ordinarie domare, utövar rättskipningsuppgifter

Det framgår av regeringsformen att ordinarie domare ska vara svenska medborgare. Vi föreslår att det i lagen om domstolar och domare införs ett generellt krav på svenskt medborgarskap för domare. I bestämmelsen ska samtidigt föreskrivas att en domare inte får vara underårig, i konkurstillstånd eller ha förvaltare enligt föräldrabalken.

Översyn av domaranställningarna och chefsstrukturen i de allmänna domstolsslagen

En av utredningens uppgifter har varit att göra en översyn av domaranställningarna och chefsstrukturen i de allmänna domstolsslagen. I uppdraget har ingått att överväga behovet av att dels förändra den befintliga chefsstrukturen i domstolarna, dels skapa nya befordrade befattningar som inte innebär chefskap.

Sedan några år har det varit möjligt för en domstolschef att uppdra åt en domare vid domstolen att i administrativt hänseende vara chef över en enhet i vilken också andra domare ingår. Dessa s.k. enhetschefer har på vissa domstolar helt eller delvis ersatt chefsrådmännen. Det har anförts att systemet med s.k. enhetschefer kan väcka frågor om sådana domares oberoende och självständighet.

Vi har kommit fram till att regeringsformens bestämmelser om domares oberoende och självständighet inte innebär något hinder mot att domstolar även i framtiden tillsätter enhetschefer. Det är i dömandet och vid utförandet av rättstillämpande uppgifter som domare är självständiga enligt regeringsformen. Det saknar i sammanhanget betydelse hur en domstolschef fördelar administrativt ansvar inom domstolen. Enligt vår bedömning påverkas inte heller domstolarnas legitimitet av att domstolens mellanchefer tillsätts av domstolschefen. Vi har därför kommit till slutsatsen att det saknas anledning att göra några förändringar i den ordning som gäller i dag. Varje domstol bör således även i framtiden ha ett avgörande inflytande över den egna organisatoriska strukturen och över hur det administrativa ansvaret är fördelat inom domstolen.

En annan uppgift har varit att överväga om det bör inrättas nya befordrade anställningar som inte är förenade med något chefskap. Tanken är att sådana anställningar ska verka motiverande för domare som inte är intresserade av eller lämpliga för chefsuppgifter.

Vi har gjort bedömningen att sådana anställningar i och för sig skulle kunna inrättas för domare med särskilda specialistkunskaper eller som av andra skäl anses särskilt skickliga.

Ett system med befordrade anställningar utan chefskap kan i förstone förefalla tilltalande. En närmare undersökning av vilka konsekvenser en

sådan ordning skulle kunna leda till visar emellertid att fördelarna med sådana anställningar inte uppväger nackdelarna. Vi avråder därför från att de införs. I stället förespråkar vi en ordning som medger att man anpassar framtidens domstolsorganisation så att den kan möta behov som i dag inte kan förutses i detalj, men som den fortsatta samhällsutvecklingen ger upphov till. Detta förutsätter ett flexibelt system som inte belastas av inlåsnings effekter.

Det är angeläget att domare ges förutsättningar att förkovra och specialisera sig. Den redan i dag gällande ordningen erbjuder avsevärda möjligheter för domstolarna att utveckla domarnas yrkesroll samt de befintliga anställningarnas villkor och innehåll.

Betänkandets lagförslag

1 Förslag till lag (2011:000) om domstolar och domare

2 kap.

6 §

Regeringen meddelar föreskrifter om tingsrätternas, hovrätternas, förvaltningsrätternas och kammarrätternas domkretsar.

3 kap.

2 §

Hovrätt är överrätt i mål och ärenden som överklagas från tingsrätt.

Hovrätt ska som första domstol ta upp mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av brott som i utövningen av anställningen eller uppdraget har begåtts av domare i tingsrätt.

Hovrätt är i övrigt första domstol i mål och ärenden beträffande vilka detta föreskrivs i lag.

Arbetet på hovrätt leds av en hovrättspresident. Om hovrätt är indelad i avdelningar leds arbetet på avdelning av hovrättspresidenten eller en hovrättslagman. Arbetet på annan dömande enhet leds av den ordinarie domare som hovrätten utser.

3 §

Högsta domstolen är överrätt i mål och ärenden som överklagas från hovrätt.

Högsta domstolen ska som första domstol ta upp mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av brott som i utövningen av anställningen eller uppdraget begåtts av statsråd, justitieråd, någon av riksdagens ombudsmän, justitiekanslern, riksåklagaren, domare eller generaladvokat i Europeiska unionens domstol eller den som utövar något av dessa ämbeten eller av hovrättsdomare eller justitiesekreterare i Högsta domstolen.

Högsta domstolen är i övrigt första domstol i mål och ärenden beträffande vilka detta föreskrivs i lag.

Arbetet på Högsta domstolen leds av det justitieråd som är domstolens ordförande. Om Högsta domstolen är indelad i avdelningar leds arbetet på en avdelning av Högsta domstolens ordförande. Den som utnämns att vara justitieråd tillika avdelningsordförande leder arbetet på annan avdelning.

4 kap.

3 §

Högsta förvaltningsdomstolen prövar

1. överklagande av kammarrätts beslut enligt förvaltningsprocesslagen,
2. överklagande av annat beslut i förvaltningsärende som enligt lag eller instruktion för kammarrätterna görs hos domstolen och
3. mål som i övrigt enligt lag ska prövas av domstolen.

Högsta förvaltningsdomstolen prövar ansökningar om resning och återställande av försutten tid i andra fall än som anges i 2 §. Bilaga 2

Arbetet på Högsta förvaltningsdomstolen leds av det justitieråd som är domstolens ordförande. Om Högsta förvaltningsdomstolen är indelad i avdelningar leds arbetet på en avdelning av Högsta förvaltningsdomstolens ordförande. Den som utnämnts att vara justitieråd tillika avdelningsordförande leder arbetet på annan avdelning.

6 kap.

1 §

Domare ska vara svensk medborgare. Den som är underårig, i konkurstillstånd eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken får inte tjänstgöra som domare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 1 kap. 1, 2 och 4–6 §§, 2 kap. 1–3, 4 b, 5 och 6 §§, 3 kap. 1–4 och 8 §§ samt 4 kap. 1, 2 och 4–11 §§ ska upphöra att gälla,
dels att rubriken till första avdelningen ska lyda ”Allmänna bestämmelser”,
dels att rubriken till 1 kap. ska lyda ”Tingsrätts sammansättning”,
dels att rubriken till 2 kap. ska lyda ”Hovrätts sammansättning”,
dels att rubriken till 3 kap. ska lyda ”Högsta domstolens sammansättning”,
dels att rubriken till 4 kap. ska lyda ”Fördelning av mål mellan domare,”
dels att nuvarande 1 kap. 3 e § ska betecknas 1 kap. 6 § och nuvarande 4 kap. 10 a § ska betecknas 1 kap. 9 §,
dels att den i 1 kap. 8 § och 2 kap. 4 a § gjorda hänvisningen till 4 kap. 10 a § ska bytas ut mot hänvisning till 1 kap. 9 §,
dels att den nya 1 kap. 9 § ska ha följande lydelse,
dels att det i balken ska införas fyra nya bestämmelser, 1 kap. 5 §, 2 kap. 5 §, samt 4 kap. 1 och 16 §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

5 §

När tre lagfarna domare ingår i tingsrättens sammansättning ska ordföranden vara ordinarie domare i tingsrätten. Minst ytterligare en ledamot ska vara eller ha varit ordinarie domare, hyresråd eller assessor.

En domare som utsetts enligt 7 kap. 7 § lagen (2011:000) om domstolar och domare jämställs vid tillämpningen av första stycket med ordinarie domare.

Om det finns särskilda skäl får tingsrätten för ett särskilt mål eller ärende förordna den som har varit ordinarie domare i tingsrätten eller den som är ordinarie domare i en annan tingsrätt att tjänstgöra som ordförande.

2 kap.

5 §

När tre eller flera lagfarna domare ingår i hovrättens

sammansättning ska ordföranden vara ordinarie domare i hovrätten. Minst ytterligare en ledamot ska vara eller ha varit ordinarie domare eller hyresråd.

En domare som utsetts enligt 8 kap. 4 § lagen (2011:000) om domstolar och domare jämställs vid tillämpningen av första stycket med ordinarie domare.

Om det finns särskilda skäl får hovrätten för ett särskilt mål eller ärende förordna den som har varit ordinarie domare i hovrätten eller den som är ordinarie domare i en annan hovrätt att tjänstgöra som ordförande.

4 kap.

1 §

Varje domstol bestämmer själv hur mål och ärenden ska fördelas mellan enskilda domare. Fördelningen får inte vara ägnad att påverka målens eller ärendenas utgång.

Fördelningen ska vara baserad på i förväg fastställda objektiva kriterier som är ägnade att medföra en rimlig arbetsfördelning och ett effektivt utnyttjande av såväl domstolens resurser som domarnas särskilda kunskaper. Om det föreligger särskilda skäl får domstolen besluta att visst mål ska fördelas på annat sätt än vad som följer av dessa kriterier.

16 §

Den som vid en tillämpning av bestämmelsen i 13 § inte skulle få handlägga ett mål, får inte heller vidta åtgärder som påverkar hur målet fördelas mellan enskilda domare.

Om samtliga domare vid domstolen är jäviga får den domare som leder arbetet vid

domstolen trots bestämmelsen i första stycket förordna domare vid annan domstol att handlägga målet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att i 44 § lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled ska ordet ”domsaga” bytas ut mot ”domkrets”.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1933:269) om ägofred

Härigenom föreskrivs att i 24 och 49 §§ lagen (1933:269) om ägofred ska ordet ”domsaga” bytas ut mot ”domkretsen”.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

5 Förslag till lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291)

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs i fråga om förvaltningsprocesslagen (1971:291) att det i lagen ska införas 19 nya bestämmelser, 2 a–o §§, 24 a §, 30 a § och 41 a–b §§ samt rubriker närmast före 2 a §, 2 e § och 2 j § av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 h §

När två eller flera lagfarna domare ingår i kammarrättens sammansättning ska ordföranden vara ordinarie domare i kammarrätten. När tre eller flera lagfarna domare ingår i kammarrättens sammansättning ska minst ytterligare en ledamot vara eller ha varit ordinarie domare.

En domare som utsetts enligt 11 kap. 4 § lagen (2011:000) om domstolar och domare jämställs vid tillämpningen av första stycket med ordinarie domare.

Om det finns särskilda skäl får kammarrätten för ett särskilt mål förordna den som har varit ordinarie domare i kammarrätten eller den som är ordinarie domare i en annan kammarrätt att tjänstgöra som ordförande.

41 a §

I fråga om fördelning av mål mellan enskilda domare gäller bestämmelserna i 4 kap. 1 och 16 §§ rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

6 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister ska införas en ny paragraf, 3 kap. 2 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

2 a §

När Arbetsdomstolen sammanträder med tre lagfarna domare ska en ordförande eller en vice ordförande som tilldelats målet föra ordet. Minst en av de andra domarna ska vara ordförande eller vice ordförande i domstolen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

Härigenom föreskrivs att 18 kap. 10 § och 21 kap. 11 § sjölagen (1994:1009) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

11¹ §

För en *domsaga vars tingsrätt* får ta upp dispaschmål *skall* Sjöfartsverket varje år upprätta en förteckning, i vilken tas upp minst tolv personer som är kunniga i handel och sjöfart och som är lämpliga att tjänstgöra som särskilda ledamöter i dispaschmål. Bland dem som tagits upp i förteckningen utser rätten för varje mål tre för tjänstgöring som särskilda ledamöter. Om på grund av förfall eller något annat hinder föreskrivet antal ledamöter inte kan utses från förteckningen, utser rätten någon annan lämplig person att vara särskild ledamot.

En särskild ledamot skall vara svensk medborgare. Den som är underårig eller i konkurstillstånd eller som har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken får inte vara ledamot. Den särskilda ledamoten har rätt till ersättning av allmänna medel enligt bestämmelser som meddelas av regeringen.

För *tingsrätt som får ta upp* dispaschmål *ska* Sjöfartsverket varje år upprätta en förteckning, i vilken tas upp minst tolv personer som är kunniga i handel och sjöfart och som är lämpliga att tjänstgöra som särskilda ledamöter i dispaschmål. Bland dem som tagits upp i förteckningen utser rätten för varje mål tre för tjänstgöring som särskilda ledamöter. Om på grund av förfall eller något annat hinder föreskrivet antal ledamöter inte kan utses från förteckningen, utser rätten någon annan lämplig person att vara särskild ledamot.

Den särskilda ledamoten har rätt till ersättning av allmänna medel enligt bestämmelser som meddelas av regeringen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

¹ Senaste lydelse 1995:1081.

8 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

3 §

Om rätten vid handläggningen av ett mål i Migrationsöverdomstolen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse får målet eller, om det kan ske, en viss fråga i målet avgöras av Migrationsöverdomstolen med sju lagfarna ledamöter.

Om rätten vid handläggningen av ett mål i Migrationsöverdomstolen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse får målet eller, om det kan ske, en viss fråga i målet avgöras av Migrationsöverdomstolen med sju lagfarna ledamöter, *varvid presidenten eller en lagman ska vara ordförande och övriga ledamöter vara eller ha varit ordinarie domare.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

9 Förslag till lag om ändring i lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att i 1 § lagen (2007:73) om tingsrätts behörighet i vissa fall ska ordet ”domsaga” bytas ut mot ”domkrets” och ordet ”domsagor” mot ”domkretsar”.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över betänkandet En reformerad domstolslagstiftning (2011:42) lämnats av Riksdagens ombudsmän, Högsta domstolens ledamöter, Svea hovrätt, Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Övre Norrland, Attunda tingsrätt, Nacka tingsrätt, Norrtälje tingsrätt, Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Södertälje tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Eskilstuna tingsrätt, Nyköpings tingsrätt, Gotlands tingsrätt, Västmanlands tingsrätt, Falu tingsrätt, Mora tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Eksjö tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Växjö tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Örebro tingsrätt, Skaraborgs tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Hässleholms tingsrätt, Kristianstads tingsrätt, Lunds tingsrätt, Ystads tingsrätt, Malmö tingsrätt, Halmstads tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Alingsås tingsrätt, Borås tingsrätt, Uddevalla tingsrätt, Vänersborgs tingsrätt, Värmlands tingsrätt, Gävle tingsrätt, Hudiksvalls tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Ångermanlands tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Lycksele tingsrätt, Skellefteå tingsrätt, Umeå tingsrätt, Gällivare tingsrätt, Haparanda tingsrätt, Luleå tingsrätt, Högsta förvaltningsdomstolens ledamöter, Kammarrätten i Stockholm, Kammarrätten i Göteborg, Kammarrätten i Sundsvall, Kammarrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Uppsala, Förvaltningsrätten i Malmö, Förvaltningsrätten i Göteborg, Förvaltningsrätten i Karlstad, Förvaltningsrätten i Falun, Förvaltningsrätten i Härnösand, Förvaltningsrätten i Umeå, Förvaltningsrätten i Luleå, Förvaltningsrätten i Linköping, Förvaltningsrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Växjö, Justitiekanslern, Hyres- och arrendenämnden i Stockholm, Hyres- och arrendenämnden i Malmö, Hyres- och arrendenämnden i Göteborg, Domstolsverket, Domarnämnden, Åklagarmyndigheten, Försvarsunderrättelsesdomstolen, Arbetsgivarverket, Statskontoret, Statens ansvarsnämnd, Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Patentbesvärsträtten, Marknadsdomstolen, Arbetsdomstolen, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), JUSEK, Sveriges domareförbund och Nämndemännens riksförbund.

Svenskt Näringsliv har beretts tillfälle att yttra sig, men har inte hörts av.

Sammanfattning av departementspromemorian Mellanchefsstrukturen i domstol och nya befordrade domaranställningar utan chefskap m.m. (Ds 2013:41)

Inledning

I promemorian lämnas förslag på tre områden, nämligen utformning och reglering av den framtida strukturen för mellanchefer i tingsrätt, förvaltningsrätt, hovrätt och kammarrätt, utformning och reglering av nya befordrade domaranställningar utan chefskap samt reglering av ordförandeskapet vid handläggning i juristkollegial sammansättning. I det följande sammanfattas våra huvudsakliga förslag och bedömningar.

Mellanchefsstrukturen i domstol

Utgångspunkter

Våra överväganden om mellanchefsstrukturen i tingsrätt, förvaltningsrätt, hovrätt och kammarrätt utgår från följande utgångspunkter.

Domstolsledningens uppgift är att skapa bästa möjliga förutsättningar för domstolarna att tillgodose samhällsmedborgarnas berättigade krav på domstolarnas verksamhet. För att domstolarna ska kunna fullgöra sin samhällsuppgift måste de kunna attrahera en kompetent och engagerad personal. En viktig uppgift för domstolsledningen är därför att se till att domstolarna är moderna och väl fungerande arbetsplatser.

Frågor om chefsstrukturen är centrala för domstolarnas inre organisation. En domstolschef bör ha goda möjligheter att bestämma hur organisationen ska utformas och vilka anställningar som behöver finnas vid domstolen. Samtidigt är det av stor vikt att tillsättningen av chefsdomare är förenlig med principen om domares självständighet och med regeringens uttalanden om ett öppet och transparent utnämningss-förfarande.

Domstolarnas behov är varierande och dessutom föränderliga över tid. Regelverket som styr chefsstrukturen bör därför vara flexibelt och ge utrymme för olika organisationslösningar och för organisationsförändringar. Samtidigt innebär domstolarnas särskilda ställning att det behöver finnas en viss ordning och stabilitet.

Flera faktorer har lett till att större krav ställs på domstolarnas ledning, inklusive mellancheferna. Bland dessa kan särskilt framhållas

- att domstolarna har blivit allt större,
- att domstolarna ofta arbetar i större arbetslag med flera domare i varje,
- att medarbetarna har högre förväntningar på ett nära chefskap i vardagen,
- att personalansvaret har blivit mer betungande och
- att en föränderlig omvärld och en ökande måltillströmning, inte minst av stora och komplicerade mål, ställer krav på ett kontinuerligt arbete med att förbättra verksamhetens effektivitet och kvalitet.

Bedömningar och förslag

I fråga om mellancheftsstrukturen har det ingått i uppdraget att överväga vad som bör vara förbehållet av regeringen utnämnda chefsdomare. Vi gör bedömningen att uppgiften att utöva chefskap över ordinarie domare bör vara förbehållen av regeringen utnämnda chefsdomare och således inte bör kunna delegeras åt exempelvis enhetschefer som domstolen själv förordnar. Vi föreslår att bestämmelser om detta införs i nya paragrafer i respektive domstolsinstruktion. Genom detta skapas en tydlig åtskillnad mellan utnämnda chefsdomare och internt förordnade chefer. Andra arbetsuppgifter än chefskap över ordinarie domare bör domstolen fritt kunna delegera även till andra än utnämnda chefsdomare. Ändringarna innebär inte något hinder mot att domstolarna själva förordnar enhetschefer eller motsvarande utan enbart en begränsning av vilka uppgifter som får delegeras åt en sådan internt förordnad chef.

Vi har även haft i uppgift att överväga de stora domstolarnas behov av chefsdomare på mer än en mellancheftsnivå. Vi anser att det visserligen kan föreligga ett sådant behov hos några få stora domstolar men att dessa behov kan uppfyllas även utan att det införs någon ny typ av domaranställningar på cheftsnivå. Så kan i underrätterna t.ex. ske genom att vissa chefsrådmän ges en överordnad, samordnande roll eller genom att man har mer än en chefsrådmän på en avdelning, varvid en av dem utses av domstolen att vara avdelningens administrativa chef. Motsvarande lösningar är möjliga för överrätterna. Vi lämnar mot denna bakgrund, och med hänsyn till att många uppgifter även i framtiden kommer att kunna delegeras till andra än av regeringen utnämnda chefsdomare, inte något förslag om inrättande av nya domaranställningar på cheftsnivå.

Nya befordrade domaranställningar utan chefskap*Utgångspunkter*

Våra överväganden om nya befordrade domaranställningar utan chefskap och personlig befordran för domare utgår från följande utgångspunkter.

Nya befordrade domaranställningar utan chefskap ska, ifall de införs, finnas vid domstolar som har ett verksamhetsbehov av sådana anställningar bottnande i kraven på effektivitet och kvalitet. Det bör därför inte komma i fråga att på förhand bestämma antalet anställningar över landet eller att bestämma att sådana anställningar ska finnas vid alla domstolar. Införande av nya befordrade anställningar utan chefskap är bara en åtgärd av flera för att höja domaryrkets attraktionskraft.

Bedömningar och förslag

När det gäller frågan om nya befordrade domaranställningar utan chefskap föreslår vi följande.

I underrätterna införs en befordrad domaranställning utan chefskap. Befattningen kallas *rättsråd*. Till anställningen knyts uppgiften att delta vid avgörande av mål och ärenden där det finns särskilda skäl för att en befordrad domare deltar samt att särskilt följa domstolens rättskipning och verka för en enhetlig rättstillämpning. Anställningarna som rättsråd

införs successivt allteftersom ett behov uppstår, främst när en domaranställning blir ledig. Domstolsverket avgör om domstolen ska ges tillåtelse att anställa ett rättsråd. Anställningsärendena bereds i Domarnämnden och beslutas av regeringen enligt lagen (2010:1390) om utnämning av ordinarie domare. Till rättsråd kan den utses som har uppvisat stor juridisk skicklighet. Gedigen erfarenhet av och visad skicklighet i dömande verksamhet bör ha ett stort meritvärde i tillsättningsärendena. Det bör tas fram en kravprofil för anställning som rättsråd. Denna bör i anställningsärendet kunna kompletteras med de specifika önskemål som domstolen har om kompetensprofil m.m.

Det bör enligt vår bedömning inte införas någon ny typ av befordrade domaranställningar utan chefskap i överrätterna. Om det behövs bör i stället fler råd, tillika vice ordförande på avdelning kunna anställas. Även i fortsättningen bör det vara möjligt för överrätterna att rekrytera vice ordförande med ledaregenskaper, allt utifrån domstolens behov.

Någon möjlighet till personlig befordran för domare bör inte införas.

Ordförandeskapet i kollegial sammansättning

Tingsrätt, förvaltningsrätt, hovrätt och kammarrätt

Frågan om vem som ska vara ordförande vid kollegial handläggning i tingsrätt, hovrätt och kammarrätt är delvis oreglerad, delvis reglerad i förordning. För förvaltningsrätternas del är frågan oreglerad. Vi gör följande bedömningar och lägger fram följande förslag.

Föreskrifter om behörighet att vara ordförande vid kollegial handläggning med två eller flera lagfarna domare och om hur ordföranden utses bland dem bör finnas i lag, nämligen i nya paragrafer i 1 och 2 kap. rättegångsbalken (tingsrätt och hovrätt) samt i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar (förvaltningsrätt och kammarrätt).

Ordföranden vid kollegial handläggning i *tingsrätt och förvaltningsrätt* ska som huvudregel vara ordinarie domare i den aktuella domstolen eller i en domstol inom samma domstolsslag, eller vara en av regeringen för viss tid anställd befordrad domare i domstolen eller i en domstol av samma slag.

Ordföranden vid kollegial handläggning i *hovrätt och kammarrätt* ska som huvudregel vara ordinarie domare i den aktuella domstolen eller i en domstol av samma slag, eller vara en av regeringen för viss tid anställd befordrad domare i domstolen eller i en domstol av samma slag.

Om det finns särskilda skäl får den som har varit ordinarie domare i domstolen eller i en domstol av samma slag, eller beträffande underrätterna även vid en överrätt inom samma domstolsslag, förordnas att, för ett visst mål eller för en viss tid, vara ordförande vid handläggning med mer än en lagfaren domare.

I fråga om utseende av ordförande ska huvudregeln vara att den lagfarna domare i rätten som har högst befattning, eller om ingen av dem har högre befattning än de andra, den som är äldst i anställningen, ska vara ordförande. Det ska gå att göra undantag från huvudregeln om det finns särskilda skäl.

Vi föreslår vidare att lagreglerna om ordförandeskap vid kollegialhandläggning kompletteras med verkställighetsföreskrifter som tas in i domstolarnas instruktioner. Dessa ska i korthet innebära att beslut att förordna en tidigare ordinarie domare att vara ordförande fattas av respektive domstol. För underrätterna föreslås gälla att sådana beslut får delegeras endast åt en chefsrådman.

Sammanställningsreglerna avseende hovrätterna och kammarrätterna justeras så att det ställs högre krav på medverkan av ordinarie domare eller en av regeringen för viss tid anställd befordrad domare vid kollegial handläggning. Sammanställningsreglerna för tingsrätterna anpassas till den nya möjligheten att använda den som tidigare har varit ordinarie domare som ordförande så att kravet på ordinarie domares medverkan inte sänks.

Vi föreslår även vissa andra ändringar i domstolsinstruktionerna.

Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen

Vi föreslår att föreskrifter om ordförandeskapet vid kollegial handläggning i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen införs i 3 kap. rättegångsbalken respektive lagen om allmänna förvaltningsdomstolar. Föreskrifterna föreslås utgöra en kodifiering av det som redan gäller och innebär följande.

När flera ledamöter ingår i rätten i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara ordförande. Om ingen av de ordinarie ledamöterna har högre befattning än de andra ska den i anställningen äldsta av dem vara ordförande.

Migrationsöverdomstolen

En bestämmelse i kammarrättsinstruktionen som rör ordförandeskap vid förstärkt sammansättning i Migrationsöverdomstolen förs över till 16 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716).

Specialdomstolarna

Bestämmelser om ordförandeskap vid kollegial sammansättning i förordningen (1988:1137) med instruktion för Arbetsdomstolen och förordningen (1988:346) med instruktion för Patentbesvärsrätten förs över till lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister respektive lagen (1977:729) om Patentbesvärsrätten.

Omröstningsreglerna i rättegångsbalken

Omröstningsreglerna i rättegångsbalken justeras så att det, vid en reglering som innebär att det är möjligt med avsteg från principen om att den främste bland de lagfarna domarna ska vara ordförande, inte framstår som oklart i vilka situationer som ordföranden har utslagsröst. Det klargörs också att huvudregeln är att ordföranden ska säga sin mening sist av de domare som är lagfarna.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Bilaga 4

Vi anser att de nya reglerna bör träda i kraft så snart som möjligt och bedömer att så kan ske tidigast den 1 juli 2014. Domstolar som vid ikraftträdandet har en inre organisation som innebär att de har delegerat chefskap över ordinarie domare åt andra än utnämnda chefsdomare (t.ex. åt internt förordnade enhetschefer) ges tid att anpassa sig till de nya reglerna. För dem gäller förbudet mot sådan delegering inte före den 1 juli 2017. I övrigt bedömer vi att det inte behövs några särskilda övergångsbestämmelser.

Promemorians lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att nuvarande 2 kap. 4 b § ska betecknas 2 kap. 4 c §,
dels att 1 kap. 2 §, 16 kap. 1 och 4 §§ samt 29 kap. 1 och 3 §§ ska ha
 följande lydelse,
dels att det ska införas tre nya paragrafer, 1 kap. 3 f §, 2 kap. 4 b § och
 3 kap. 5 c §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 f §

Vid handläggning med två eller flera lagfarna domare gäller följande.

Ordföranden ska vara ordinarie domare i tingsrätt eller hovrätt eller en sådan lagman eller chefsrådman i tingsrätt eller ett sådant rättsråd i tingsrätt som av regeringen är anställd för viss tid. Om det finns särskilda skäl får den som har varit ordinarie domare i tingsrätt eller hovrätt förordnas att, för ett visst mål eller ärende eller för en viss tid, vara ordförande.

Den bland de lagfarna domarna som har högst befattning ska vara ordförande. I fall då ingen av de lagfarna domarna har högre befattning än de andra ska den bland dem som är äldst i anställningen vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de lagfarna domarna än den som har högst befattning eller är äldst i anställningen vara ordförande.

2 kap.

4 b §

Vid handläggning med tre eller flera ledamöter gäller följande.

Ordföranden ska vara ordinarie domare i hovrätt eller en sådan

hovrättspresident eller hovrättslagman eller ett sådant hovrättsråd tillika vice ordförande på avdelning som av regeringen är anställd för viss tid. Om det finns särskilda skäl får den som har varit ordinarie domare i hovrätt förordnas att, för ett visst mål eller ärende eller för en viss tid, vara ordförande.

Den bland de lagfarna domarna som har högst befattning ska vara ordförande. I fall då ingen av de lagfarna domarna har högre befattning än de andra ska den bland dem som är äldst i anställningen vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de lagfarna domarna än den som har högst befattning eller är äldst i anställningen vara ordförande.

3 kap.

5 c §

Vid handläggning med två eller flera ledamöter ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara ordförande. Om ingen av de ordinarie ledamöterna har högre befattning än de andra ska den i anställningen äldsta av dem vara ordförande.

16 kap.

1 §¹

Yppas vid överläggning till dom eller beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske.

Vid omröstning skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin

Om det vid en överläggning till dom eller beslut framförs skiljaktiga meningar ska omröstning ske.

Vid omröstningen ska den yngste i rätten yttra sig först. Därefter ska ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten. Av de ledamöter som är lagfarna

¹ Senaste lydelse 1969:244.

mening.

ska ordföranden säga sin mening sist. Om en av ledamöterna har berett målet ska dock han eller hon alltid säga sin mening först.

Envar angive de skäl, varå han grundar sin mening.

Var och en ska ange skälen för sin mening.

4 §²

Yppas vid omröstning flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, och är fråga om penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, skola rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; i annat fall gälla den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Om det vid en omröstning framförs flera meningar än två utan att någon av dem enligt 3 § ska gälla och det är fråga om pengar eller annat som utgör en viss mängd, ska rösterna för den större mängden sammanläggas med rösterna för den närmast mindre. Om det behövs ska sammanläggningen fortsätta efter samma grund till dess någon mening ska gälla.

Avser omröstningen i fall som avses i första stycket något som inte utgör en viss mängd, ska den mening gälla som har fått flest röster. Har flera meningar fått lika många röster gäller den mening som biträts av ordföranden eller, om han eller hon inte biträtt någon av dessa meningar, den mening som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

29 kap.

1 §³

Om det vid överläggning till dom eller beslut framförs skiljaktiga meningar, skall

Om det vid en överläggning till dom eller beslut framförs skiljaktiga meningar ska

² Senaste lydelse 1969:244.

³ Senaste lydelse 1983:370.

omröstning ske.

Vid omröstningen *skall* den yngste i rätten *först* yttra sig. Därefter *skall* ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten. *Om målet har beretts av en viss ledamot, skall denne först säga sin mening.* Om nämndemän ingår i rätten, *skall* dessa säga sin mening *sist*.

Var och en *skall* ange *de skäl* han grundar sin mening på.

omröstning ske.

Vid omröstningen *ska* den yngste i rätten yttra sig *först*. Därefter *ska* ledamöterna yttra sig allt eftersom de har säte i rätten. *Av de ledamöter som är lagfarna ska ordföranden säga sin mening sist. Om en av ledamöterna har berett målet ska dock han eller hon alltid säga sin mening först.* Om nämndemän ingår i rätten *ska* dessa säga sin mening *efter* övriga ledamöter.

Var och en *ska* ange *skälen* för sin mening.

3 §⁴

Vid omröstning *skall* den mening *gälla* som omfattas av mer än hälften av ledamöterna. Om någon mening har fått hälften av rösterna och denna är den lindrigaste eller minst ingripande för den tilltalade, *skall* den meningen gälla. Kan ingen mening anses som lindrigare eller mindre ingripande, gäller den mening som fått hälften av rösterna, bland dem ordförandens.

Om det framförs flera meningar än två utan att någon av dem *skall* gälla, *skall* de röster som är ogynnsammast för den tilltalade läggas samman med de röster som är närmast minst förmånliga för honom. Om det behövs, *skall* sammanläggning en fortsätta till dess någon mening *skall* gälla. Kan inte någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, *skall* den mening gälla som har fått flest röster. Har flera meningar fått lika många röster, gäller den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Vid omröstning *ska* den mening som omfattas av mer än hälften av ledamöterna *gälla*. Om någon mening har fått hälften av rösterna och denna är den lindrigaste eller minst ingripande för den tilltalade, *ska* den meningen gälla. Kan ingen mening anses som lindrigare eller mindre ingripande, gäller den mening som fått hälften av rösterna, bland dem ordförandens.

Om det framförs flera meningar än två utan att någon av dem *ska* gälla, *ska* de röster som är ogynnsammast för den tilltalade läggas samman med de röster som är närmast minst förmånliga för honom *eller henne*. Om det behövs *ska* sammanläggningen fortsätta till dess någon mening *ska* gälla. Kan inte någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, *ska* den mening gälla som har fått flest röster. Har flera meningar fått lika många röster gäller den *mening* som biträts av *ordföranden eller, om han eller hon inte biträtt någon av dessa*

⁴ Senaste lydelse 1988:1369.

meningar, den mening som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Ingen mening *skall* anses lindrigare eller mindre ingripande än någon annan mening vid omröstning enligt 2 § tredje stycket

Ingen mening *ska* anses lindrigare eller mindre ingripande än någon annan mening vid omröstning enligt 2 § tredje stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Bilaga 5

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

dels att 15 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas tre nya paragrafer, 4 d, 13 c och 18 a §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 d §

Vid handläggning med två eller flera ledamöter ska den ordinarie ledamot som har högst befattning vara ordförande. Om ingen av de ordinarie ledamöterna har högre befattning än de andra ska den i anställningen äldsta av dem vara ordförande.

13 c §

Vid handläggning med två eller flera ledamöter gäller följande.

Ordföranden ska vara ordinarie domare i kammarrätt eller en sådan kammarrättspresident eller kammarrättslagman eller ett sådant kammarrättsråd tillika vice ordförande på avdelning som av regeringen är anställd för viss tid. Om det finns särskilda skäl får den som har varit ordinarie domare i kammarrätt förordnas att, för ett visst mål eller för en viss tid, vara ordförande.

Den bland de lagfarna domarna som har högst befattning ska vara ordförande. I fall då ingen av de lagfarna domarna har högre befattning än de andra ska den bland dem som är äldst i anställningen vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de lagfarna domarna än den som har högst befattning eller är äldst i anställningen vara ordförande.

18 a §

Vid handläggning med två lagfarna domare gäller följande.

Ordföranden ska vara ordinarie domare i förvaltningsrätt eller kammarrätt eller en sådan lagman eller chefsrådsman i förvaltningsrätt eller ett sådant rättsråd i förvaltningsrätt som av regeringen är anställd för viss tid. Om det finns särskilda skäl får den som har varit ordinarie domare i förvaltningsrätt eller kammarrätt förordnas att, för ett visst mål eller för en viss tid, vara ordförande.

Den bland de lagfarna domarna som har högst befattning ska vara ordförande. I fall då ingen av de lagfarna domarna har högre befattning än de andra ska den bland dem som är äldst i anställningen vara ordförande. Om det finns särskilda skäl får någon annan av de lagfarna domarna än den som har högst befattning eller är äldst i anställningen vara ordförande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister

Bilaga 5

Härigenom föreskrivs att det i lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister ska införas en ny paragraf, 3 kap. 2 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

2 a §

När Arbetsdomstolen sammanträder med tre lagfarna domare ska en ordförande eller en sådan vice ordförande som tilldelats målet föra ordet.

Domstolens administrativa chef för ordet när ett mål avgörs av domstolen i dess helhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.

4 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

3 §¹

Om rätten vid handläggningen av ett mål i Migrationsöverdomstolen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse får målet eller, om det kan ske, en viss fråga i målet avgöras av Migrationsöverdomstolen med sju lagfarna ledamöter.

Om rätten vid handläggningen av ett mål i Migrationsöverdomstolen finner att avgörandet kan få stor principiell betydelse får målet eller, om det kan ske, en viss fråga i målet avgöras av Migrationsöverdomstolen med sju lagfarna ledamöter, *varvid presidenten eller en lagman ska vara ordförande.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.

¹ Senaste lydelse 2005:716.

Efter remiss har yttranden över departementspromemorian Mellanchefsstrukturen i domstol och nya befordrade domaranställningar utan chefskap m.m. (Ds 2013:41) lämnats av Riksdagens ombudsmän, Högsta domstolen, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Övre Norrland, Attunda tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Uppsala tingsrätt, Västmanlands tingsrätt, Falu tingsrätt, Norrköpings tingsrätt, Eksjö tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Örebro tingsrätt, Blekinge tingsrätt, Malmö tingsrätt, Halmstads tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Vänersborgs tingsrätt, Värmlands tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Umeå tingsrätt, Haparanda tingsrätt, Högsta förvaltningsdomstolen, Kammarrätten i Stockholm, Kammarrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Malmö, Förvaltningsrätten i Göteborg, Förvaltningsrätten i Karlstad, Förvaltningsrätten i Falun, Förvaltningsrätten i Umeå, Justitiekanslern, Domstolsverket, Domarnämnden, Åklagarmyndigheten, Försvarsunderrättelsesdomstolen, Arbetsgivarverket, Statens ansvarsnämnd, Uppsala universitet (Juridiska fakulteten), Lunds universitet (Juridiska fakulteten), Patentbesvärslagen, Marknadsdomstolen, Arbetsdomstolen, Sveriges advokatsamfund, JUSEK och Sveriges domareförbund.